

Západočeská univerzita v Plzni

Fakulta filozofická

Bakalářská práce

Vývoj politického systému římské republiky

Martin Tomešek

Plzeň 2014

Západočeská univerzita v Plzni

Fakulta filozofická

Katedra politologie a mezinárodních vztahů

Studijní program Mezinárodní teritoriální studia

Studijní obor Mezinárodní vztahy – britská a americká studia

Bakalářská práce

Vývoj politického systému římské republiky

Martin Tomešek

Vedoucí práce:

Mgr. Lubomír Lupták, Ph.D.

Katedra politologie a mezinárodních vztahů

Fakulta filozofická Západočeské univerzity v Plzni

Plzeň 2014

Prohlášení o autorství práce

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci na téma Vývoj politického systému římské republiky vypracoval samostatně a použil jen zdroje uvedené v seznamu literatury.

V Plzni, 27. 4. 2014

podpis.....

Na tomto místě bych rád poděkoval všem, kteří mi pomohli při sepsání předkládané bakalářské práce svojí podporou, radami a připomínkami. V první řadě děkuji vedoucímu této práce Mgr. Lubomíru Luptákovi, Ph.D. za jeho cenné rady a inspirativní konzultace, bez nichž by tato práce nemohla vzniknout.

Dále bych rád poděkoval své rodině a přátelům za podporu nejen při psaní této práce, ale v průběhu celého studia.

Obsah

ČÁST I: Úvod a vymezení tématu	6
ČÁST II: Definování principů republiky	7
ČÁST III: Vymezení jednotlivých magistratur	8
3.1 Magistratury vyšší	8
3.1.1 Konzulát a diktatura	8
3.1.2 Praetura - urbanus et peregrinus	10
3.1.3 Cenzura	11
3.1.4 Questura	12
3.1.5 Aedilita	13
3.2 Tribunus plebis jako magistratura nižší	14
3.3 Senát	16
3.4 Lidová shromáždění	18
ČÁST IV: Vývoj politického systému od Sully do principátu	20
4.1 Lucius Cornelius Sulla a jeho diktatura	20
4.1.1 Sullovy reformy po nástupu k moci	22
4.1.2 Sulla skládá funkci	26
4.1.3 Závěrečné hodnocení	27
4.2 Politický vývoj během I. triumvirátu	28
4.2.1 Od Sullova systému k triumvirátu	28
4.2.2 Závěrečné hodnocení	31
4.3 Diktatura Gaia Julia Caesara	32
4.3.1 Caesarova diktatura	32
4.3.2 Smrt Caesarova a vývoj dění v repulibce po ní	34
4.3.3 Závěrečné hodnocení	36
4.4 Vývoj politické situace před a v průběhu druhého triumvirátu	37
4.4.1 Politický systém za druhého triumvirátu	37
4.4.2 Závěrečné hodnocení	38
4.5 Zánik republiky a vznik principátu za vlády Octaviana Augusta	39
Závěrečné shrnutí	41
Zdroje	43

ČÁST I: Úvod a vymezení tématu

Téma „*Vývoj politického systému římské republiky*“ jsem si jako téma své bakalářské práce vybral z důvodu celoživotního zájmu o fungování a expanzi Římské říše. Římská říše, respektive římská republika dala celé Evropě základy ve všech vědních disciplínách a formách lidské činnosti. Vliv římské říše dosahoval ve své době enormních rozměrů a díky promyšlenému systému vlády a institucí můžeme nacházet odkaz římské republiky i v těchto dobách. Dalšími nesporně důležitými odkazy římské republiky je právní systém, který tu římská říše vytvořila, tj. právní systém, který se dodnes učí studenti právnických fakult, systém, který se odráží v současné právní úpravě.

Tématem bakalářské práce tedy je „*Vývoj politického systému římské republiky*“ s využitím starověkých autorů, jako jsou Appiánus, Gaius Julius Caesar, Cicero a dalších, stejně tak jako s využitím autorů novověkých, například historika antického starověku a pedagoga prof. Jana Buriana a profesora Pavla Olivy, německého historika Karla Christa, nebo právníka Petra Dostalíka. Metodologická stránka bakalářské práce bude tedy probíhat primárně analýzou soudobých pramenů. Sekundárně však budu čerpat i z současných českých a německých historiků. Analýzou se poté pokusím dopracovat jasných závěrů, proč se římská republika transformovala do principátu.

Jak již téma práce naznačuje, nepůjde mi o historické okolnosti, pokud nevedly k přeměně politického systému, a nepůjde mi ani o život obyčejných lidí, ale budu se zabývat pouze změnami institucí a formováním politického systému římské republiky. Předmětem tedy budou vzájemné interakce mezi institucemi, jejich význam, pravomoci a pozice těchto institucí ve fungování římské republiky, a stejně tak pozice jednotlivých úředníků, a jejich vztahy se snahou koncentrovat se na možné snahy uzurpace moci jednotlivých subjektů.

Cílem práce je objasnit výzkumný problém a sice: Jak se politický systém římské republiky mění skrze Sullovu a Caesarovu diktaturu a skrze triumviráty až k císařství? Vzhledem k tomu, že změnu systému způsobila řada politických i ekonomických faktorů, zvolil jsem si tedy pět výzkumných otázek, které mi s mojí prací pomohou. Jaký má vliv bohatnutí Římanů vývoj úřadů a na majetkové rozdíly mezi Římany samotnými? Jak korupce ovlivnila fungování a vývoj státních úřadů? Jaké byly příčiny vzniku Sullovy diktatury? Jaké byly klady a zápory diktatury a jaké byly okolnosti roku 79 př. n. l., kdy Sulla složil úřad diktátora, rozpustil legie a obnovil tradiční vládu konzulů? Jakým způsobem změnily oba triumviráty fungování republiky, z jaké situace vznikly, co nefungovalo a proč se účastníci obou triumvirátů dohodly právě tak, jak se dohodly, ať už na jménech triumvirů, nebo na

rozdělení sfér moci apod.? Co vedlo Octaviana k založení císařství? Všechny tyto otázky se pokusím na následujících stranách zodpovědět, abych se dobral příčin právě tohoto vývoje římské republiky a toho, proč ve výsledku znamenaly přechod na císařskou formu vlády.

Samotnou práci pro její větší přehlednost a snadnější orientaci dělím do čtyř logicky navazujících částí. Po úvodní části následuje část druhá, která se bude zabírat krátkým úvodem a porovnáním antické formy republiky s její moderní podobou. Ve třetí části hodlám vysvětlit jednotlivé magistratury a jejich fungování, složení a pravomoci.

V poslední čtvrté části se budu již zabývat vývojem římské republiky. Podrobně se budu věnovat hlavně Sullově a Caesarově diktatuře a poté také triumvirátům a samozřejmě neopomenou zmínit změny, které se staly i mimo tyto události.

ČÁST II: Definování principů republiky

Cílem této krátké části je stručně vysvětlit pojem „republika“. Co přesně znamenal tento pojem v antickém světě a co toto označení znamená dnes. Jak moc se antické a moderní pojetí republiky od sebe liší a naopak v čem jsou stejné? Jak je možné ovlivňovat chod tohoto státního uspořádání?

V roce 510 př. n. l. byl vyhnán poslední římský etruský král Tarquinius Superbus a byla zřízena republika (lat. *res publica* = věc veřejná). Moc krále byla rozdělena na jednotlivé úředníky, tzv. magistráty, kteří byli voleni na jeden rok. Svolávána byla lidová shromáždění, kde římscí občané (pouze svobodní a dospělí muži) volili úředníky, diskutovali o zákonech a udělovali tresty. Výkonná moc byla mezi jednotlivé úředníky rozdělena hierarchicky a navíc byly posty úředníků zdvojeny, což mělo sloužit k jejich vzájemné kontrole. Toto opatření mělo vyvíjet větší tlak na úředníky a snižovat možnou korupci na úřadech. Je nutné si také uvědomit, že v této době je obyvatelstvo římské republiky rozděleno na dvě nerovnoprávné skupiny – na patricije a plebeje, kde plebejové nemají taková práva jako patricijové a snaží se o rovnoprávnost v republice. Plebejům se přes dílčí úspěchy, jako jsou vytvoření úřadu tzv. tribuna lidu v 5. století př. n. l., sepsání zákonů a práva zastávat všechny státní úřady, nakonec podařilo domoci se zrovnoprávnění (Schelle, 1993: 117).

Největším rozdílem mezi fungováním římské republiky a například fungování České republiky je rovnost občanů před zákonem. V současnosti neexistuje hierarchizace obyvatel a udělování určitých práv podle třídy občana. Práva občanům také nemohou být odejmuta v celkové míře. Maximální možností je zbavení svéprávnosti, což znamená zbavit fyzickou

osobu způsobilosti k právním úkonům, které nejsou běžnou každodenní agendou osoby¹. Hlava státu je v obou případech volena dočasně, ale pouze hlava státu v římské republice si mohla v případě ohrožení republiky legálně uzurpovat větší a relativně nijak nelimitovanou moc.

Nejdůležitějším rozdílem je však tripartita mocí moderní republiky, tedy rozdělení na moc zákonodárnou, výkonnou a soudní, kterými v římské republice disponují stejné státní subjekty. Jedním z dalších důležitých diferenciací je definování státu jeho určeným a všeobecně respektovaným teritoriálním vymezením. Moderní stát je často definován Jelinekovou tzv. tříprvkovou definicí státu, tj. stát je definován svým stálým obyvatelstvem, již zmíněnou teritorialitou a státní mocí, která je institucionalizována a je schopna regulativně působit na své občany.

ČÁST III: Vymezení jednotlivých magistratur

V této části podrobně představím jednotlivé úřady římské republiky, vymezím jejich funkce, pravomoce a povinnosti, složení, počet členů, volební systém, délku trvání mandátu a pokud to bude důležité, tak i vznik a vývoj instituce. Nejvíce se budu věnovat úřadu tribuna lidu a také senátu, jelikož hrají z následujících magistratur největší roli ve vývoji římské republiky, ale také z toho důvodu, aby bylo snazší orientovat se v hlavní, čtvrté části mé práce.

3.1 Magistratury vyšší

3.1.1 Konzulát a diktatura

Konzulové byl název pro nejvyšší úředníky římské republiky. Tento úřad byl původně vyhrazen pouze patricijům, ale díky zákonu Licinia Sexta z roku 367 př. n. l. bylo jedno místo umožněno obsadit plebejem. Tito konzulové, ač každý z de facto jiné vrstvy obyvatelstva, neměli mezi sebou rozdíly (Schelle, 1993: 126). Konzulové byli voleni na lidových (centurijních) shromážděních a v případě nemožnosti konzula vykonávat svůj úřad, měl druhý konzul povinnost zorganizovat volby pro doplnění úřadu. Tyto volby se však většinou nekonalý (Král, 1921: 203).

Konzulové získávali mandát v délce trvání jednoho roku, ale v případě účasti konzula na válečném tažení mohlo dojít k prodloužení mandátu. Výsadní postavení konzulů

¹ § 64 Nového občanského zákoníku, účinného od 1. 1. 2014, neboli zákona 89/2012 Sb.

v republice symbolizovalo právo používat *sella curulis* (neboli zdobené křeslo) a právo nosit *toga praetexta* (neboli tógu s nachovým lemem) (Dostalík, 2009: 80).

Konzulové disponovali hlavně pravomocemi vojenskými, které byly platné všude s výjimkou města Říma. Vzhledem k tomu, že římská republika se neustále rozpínala po celém tehdy známém světě, kvůli nemožnosti vykonávat konzulský úřad se stejnou pečlivostí v každé provincii, konzulské moci přecházely na různé místní orgány. Konzul si svou moc udržel v celé Itálii a v místě válčení. Konzulovou pravomocí bylo také právo vyhlášovat války a prohlašovat určité osoby za nepřítel, což ale musel konzultovat se senátem a lidovým shromážděním a musel se řídit jejich radami, resp. rozhodnutími (Dostalík, 2009: 80-81).

Záležitostmi finanční správy také nejdříve disponovali konzulové, ale později přešla většina těchto pravomocí na senát, censory a kvestory. Ve výsledku zbyla konzulům pouze pravomoc nad vojenskou kořistí a to ještě pravomoc dělená, protože tou samou pravomocí disponoval také vítězný vojevůdce (Homo, 1929: 114).

Konzul zpočátku disponoval také civilními pravomocemi uvnitř města Říma, ale s vytvořením úřadu praetora tyto pravomoci přešly právě na tento nově vzniknuvší orgán. I přes ztrátu některých pravomocí působil jako nejvyšší možná odvolací instance v soudním řízení s možností interferovat rozhodnutí praetora (Král, 1921: 207).

Kromě nejvyšší soudní moci měl konzul samozřejmě i nejvyšší trestní moc, která byla ale časem omezována, takže se postupem času jeho pravomoci změnily z trestání nejhorších prohřešků vůči římskému právu na pouhou kontrolu dodržování norem mezinárodního práva římskými občany a následné vyšetřování v případě jejich porušení (Frost, 1901: 177).

Mezi další důležité pravomoci konzulů patřilo svolávání senátu a lidových shromáždění, *comitia centuriata*, které svolával pomocí konzulského ediktu. Díky tomuto ediktu mohl také konzul na rozkaz senátu povolát občany k vojenské službě, nebo také například vypsát nové daně. Konzulům náležela také zákonodárná iniciativa, sdílené právo s městským praetorem, který mohl navrhopvat zákon ke schválení lidovému shromáždění, nebo řídit volby praetorů, censorů, aedilů a questorů či jmenovat diktátora (Dostalík, 2009: 81).

V náboženských záležitostech konzul disponoval právem pořádat náboženské hry, kontrolovat občany, zda plní povinnosti, které na sebe vzali náboženským slibem, tzv. „*votum*“², a dále právo vykonávat oběti (Král, 1921: 212; Dostalík, 2009: 82).

Zvláštní formou úřadu konzula je tzv. diktátor. Diktátor je instituce, které bylo využíváno ve válečném stavu. Diktátor třimal v rukou neomezenou moc ve všech oblastech a

² Votum je slib daný božstvu, např. ve stavu nouze, nebo při projevení vděku. Jde tedy o slib občana, který darováním věcí či obětmi prosí o přízeň bohy.

proti jeho rozhodnutí nebylo odvolání. Diktátor byl volen konzuly na návrh senátu s možností vykonávání mandátu po dobu pouze půl roku a poté musel post složit. Od doby, kdy se římská říše rozrostla, a tudíž nehrozil okamžitý zánik Říma vojenským útokem, tato funkce zanikla. Světlo světa post diktátora spatřuje až nástupem Lucia Cornelia Sully a Gaia Julia Caesara v prvním, respektive druhém století př. n. l., ale k tomu více později (Cicero, 2009: 65; Frost, 1901: 182-183).

3.1.2 Praetura - urbanus et peregrinus

Úřad praetora vznikl roku 367 př. n. l., kdy hlavním cílem a náplní tohoto úřadu bylo řešit a soudit soukromé spory mezi občany, tzv. „*judicium inter privatos*“. Nejprve byl vytvořen pouze praetor urbanus, tedy praetor městský, jenomže díky dobovačným tažením a rozšiřováním republiky sahala moc Říma daleko za městské hradby, což byl impuls k vytvoření praetora peregrina, neboli cizineckého praetora v roce 242 př. n. l. Rozdíl mezi těmito úřady byl velmi jednoduchý – praetor urbanus posuzoval spory pouze mezi dvěma občany Říma, kdežto praetor peregrinus rozhodoval spory mezi občany Říma na straně jedné a cizinci (tedy neobčany) na straně druhé (Schelle, 1993: 126).

V tomto úřadě se kompetence rozdělovaly losem, tj. losovalo se, jestli bude daný kandidát preatorem urbanem, nebo peregrinem a poté také, do které provincie odejde. Praetor kromě posuzování soukromých sporů také zasedal ve stálých trestních komisích, které rozhodovaly o vině a trestu při řešení různých trestných činů. Praetor však neměl kompletní moc nad posuzováním sporu, protože lidé vykonávající tento úřadu byli vždy velmi bedlivě kontrolováni příslušníky senátu, který disponoval pravomocí k odejmutí sporu praetorovi, nebo k přesunům praetorů mezi provinciemi (Frost, 1901: 189; Dostalík, 2009: 83).

Samotný praetor měl tedy na starosti soudní jednání, ale k jeho pravomocem také náleželo stanovení právní normy, podle níž bude případ veden. Soudní řízení se dělilo na dvě části – *in iure* a *apud iudicem*. V první fázi praetor posoudil nároky stran a sepsal právní úpravu sporu, kterou předložil soudci, jímž býval často zástupce senátu, na kterém se však obě strany musely dohodnout. V druhé fázi tento soudce poté na základě pokynů praetora prováděl dokazování a vydal konečný verdikt nad případem (Dostalík, 2009: 83).

Praetor mohl stejně jako konzul svolávat senát, lidové shromáždění, mohl také navrhopvat zákony a vykonávat náboženské funkce a v nepřítomnosti konzula jej mohl i zastupovat. Konzul však měl vždy superiorní postavení vůči praetorovi a jeho rozhodnutí mohl vždy zrušit rozhodnutím vlastním (Kráal, 1921: 221; Dostalík, 2009: 83).

3.1.3 Cenzura

Cenzoři byli vysocí úředníci, kteří měli na starost soupis majetku a řazení římských občanů do různých majetkových skupin, čímž zařazenému vznikala občanská a vojenská práva a povinnosti podle kategorie cenzu (Dostalík, 2009: 87).

Třída	Majetek	Počet centurií
jezdci		18
I. třída	20 jiter	80
II. třída	15 jiter	20
III. třída	10 jiter	20
IV. třída	5 jiter	20
V. třída	2 jitry	30
řemeslníci		2
trubači		2
capite censi		1

Základních kategorií bylo 5, přičemž při celkovém součtu centurií – 193, měla většinu první třída s jezdci – 98. Další kategorie byli privilegovaní řemeslníci a trubači a nakonec osoby nemajetné (Židlická, 1998:170).

Cenzoři byli voleni lidovým shromážděním a mohli se jimi stát pouze římsští občané, kteří měli již za sebou zkušenosti z postu konzula. I délka mandátu se velmi lišila (Schelle, 1993: 127).

„Cenzoři ať jsou dva, jejich úřad ať trvá po dobu pěti let. Ostatní magistráti ať úřadují po jednom roce; jejich moc (cenzorů pozn.) ať je vždy ve státě přítomna.“ Z úryvku tedy lze vyčíst, že délka úřadu cenzorů trvala na rozdíl od ostatních magistrátů celkově pět let. Důvodem byla časová prodleva mezi zjišťováním cenzu, u kterých by bylo nesmyslné a nákladné sepisovat je každý rok znovu (Dostalík, 2009: 90).

Ačkoliv se jednalo o vyšší magistráty, cenzoři nemohli svolávat senát, ani lidové shromáždění, nebyli za své činy odpovědni, ani nepodléhali vetu konzula a praetora a stejně tak neodpovídali ani sobě navzájem. Jedinou autoritou schopnou regulovat výsledky práce cenzorů byl jen tribun lidu, který mohl zrušit jejich rozhodnutí. Další náplní práce cenzorů byla možnost napomenout, připsat důtku ke jménu občana, pokutovat, nebo i přeložit občana do nižší majetkové třídy jako sankci za nesprávné jednání, neschopnost k jednání, nebo nevoli

k jednání. Od 3. stol. př. n. l., tedy od přijetí Oviniova zákona, byla tato pravomoc rozšířena i na členy senátu. Další pravomoce cenzorů byly správa finančních záležitostí státu a kontrola zapsaného majetku vojáků a senátorů³ (Frost, 1901: 191-192).

Cicero se však domníval, že by měl existovat ještě jeden cenzor navíc. Tento cenzor by měl nestarost římské rodiny. Respektive by měl naučit muže, v případě problémů, dohlížet na své ženy. Domněnka tedy je taková, že z autority a morálky římské rodiny pochází veškeré budoucí chování dětí, ale i osob dospělých, které se může následně odrazit ve fungování římského státu, nebo institucí, v závislosti na konexích a postavení rodiny (Powell, 2001: 91).

Cicero, který neuznává zákon Oviniův, přirovnává cenzory k *nomofylakoi*, což je obdoba tohoto úřadu v Athénách. Podle Cicera se cenzoři mají starat o soulad úřední činnosti s římskou ústavou a případy, ve kterých zjistí porušení, mají předat porotním soudům k prošetření a případnému trestání (Dostálík, 2009: 90).

3.1.4 Quaestura

Questoři byli původně pomocníky konzulů a mohli vykonávat jakýkoliv úkol, který náležel do pravomocí konzula. Tato pomoc byla však omezena intercesí⁴ konzula, praetora či druhého questora. Vznik úřadu je nejasný, protože historické prameny si odporují. Cicero a Dyonissios z Halikarnassu uvádí, že úřad questora vzniká současně úřadem konzula. V jiných pramenech však lze najít informaci, že questorové byli pomocníci krále již v době královské. Co však víme jistě, je, že kvestorský úřad byl jako první ze všech zpřístupněn plebejům od roku 421 př. n.l. a stejného roku byl také zdvojnásoben počet questorů na čtyři (Král, 1921: 223; Dostálík, 2009: 84).

Úřad questorů se však později vyvíjí do pozice soudců v případech zejména trestních, jakým byla například vražda příbuzného (lat. *parricidium*) a v ostatních hrdelních deliktech. Questor měl na starosti soudní pravomoc pouze v první instanci dle římského práva (viz více v kapitole 3.2 Praetor urbanus et peregrinus) a jenom ty, u kterých hrozil trest smrti, nebo těžká pokuta žalovanému (Dostálík, 2009: 84).

Úřadu kvestury také náležela správa státní pokladny (tzv. *aeraria*), čímž questoři mohli kontrolovat financování republiky a konzulovo nakládání s financemi. Ten také musel požádat o svolení questora při potřebném výběru peněz ze státní pokladny. Vzhledem ke kontrole financí v římské republice měli kvestoři na starosti i dohled nad doklady a knihami

³ In revising the lists of knights and senators.

⁴ Intercesí jejíž subjektem je intercedent (v našem případě tedy kvestor), je ten, kdo přejímá závazek. Intercese je tedy převzetí cizí obligace za účelem intercedentova plnění.

místodržitelů v provinciích. Měli na starosti i přísahy jednotlivých magistrátů, seznam soudců, nebo seznam daňových nedoplatků. Aerarium měla sídlo v Saturnově chrámu. Questoři dohlíželi a přijímali finanční plnění od občanů odsouzených za trestný čin proti státu. (Dostalík, 2009: 84-85).

Další pravomocí questora byla ražba mincí, kontrola finančních prostředků k válečnému tažení (tzv. vojenský questor), nebo také vybírání poplatků plynoucích z provincií (respektive platby nájemného ze státních pozemků). Vojenský kvestor, který byl přítomen při dobovačné výpravě, se mohl také stát vojevůdcem za předpokladu, že stávající velitel armády byl odvolán, opustil oblast, zemřel, nebo nebyl schopen zastávat úřad. Jinak však působili pouze jako pomocníci, kteří byli přiděleni vojevůdcům. (Král, 1921: 229). Mezi nejnižší pravomoci questora patřily ještě např. policejní dohled na bezpečnost občanů, aj. (Král, 1921: 225).

3.1.5 Aedilita

Údajný vznik úřadu aedila můžeme datovat do roku 494 př. n. l., kdy zřejmě působil jako úředník chrámu bohyně Cerery⁵, centra plebejů v Římě. V Cereřině chrámu byla uschovávána plebiscita, tedy výsledky plebejských lidových shromáždění. Jelikož úřad vznikal v pospolitosti plebejů, byli zpočátku aedilové pouze úřadem zvoleným čistě z plebejů. Díky tomu byla jejich činnost chápána jako pomocná při zachování, organizaci a pomoci plebejskému „stavu“, tedy konkrétně aedilové byli nápomocni a kompletně podřízeni tribunovi lidu, spravovali plebejský archiv, kontrolovali příjmy pokladny chrámu bohyně Cerery z pokut a samotný majetek chrámu spravovali (Král, 1921: 231-232).

Aedilita byla však roku 367 př. n. l. rozdělena na dva úřady – tedy plebejského aedila, kterému příslušely pravomoci popsané výše, a dále také zpočátku pouze patricijského aedila, neboli úřad aedila kurulského. Kurulští aedilové měli na rozdíl od plebejských aedilů výsadu nosit tógu s nachovým lemem, tudíž by se dala považovat kurulská aedilita za výše postavenou než plebejská. Později bylo však plebejům umožněno dostat se i do úřadu kurulského aedila. V tomto okamžiku byla agenda úřadu rovnoměrně rozdělena a jen malou částí kompetenci disponovali oba aedilové (Schelle, 1993: 127).

Zatímco plebejští aedilové se věnovali věcem, které jsem již popsal o dva odstavce výše, kurulští aedilové soustředili své civilní pravomoci pouze na trhy a věci s nimi související, jako byla kontrola dodržování měř a vah, ryzost kovu, vady při prodeji otroka či

⁵ Ceres byla římskou bohyní plodnosti a úrody, jejím řeckým protějškem byla bohyně Démétér.

dobytčete a mnoho dalších. V případě sporu na trhu vstupoval kurulský aedil místo praetora do prvního stádia soudního řízení. Kurulští aedilové dále prováděli dedikace menších staveb bohům a organizovali také velké a významné římské hry (Frost, 1901: 203-204).

Ve společné kompetenci obou aedilů byla péče o město, hospodářská správa, dozor nad veřejným pořádkem ve městě Římě, do kterého spadal i dozor nad hostinci, lázněmi, nevěstinci atd. Další společné pravomoci se dále týkaly dohlížení nad správným chováním a oblékáním římských občanů, kontrola dovolené zábavy aj., k čemuž aedilům sloužila možnost sankcionovat narušitele uložením pokuty, nebo tělesným trestem. Aedilové dohlíželi i na zdravotnictví a veřejné budovy, jako byly chrámy nebo knihovny. Poslední důležitou pravomocí byl také dohled nad hospodářským životem města, tedy dohled nad zásobováním Říma vodou a potravinami, dohled nad cenami potravin, upravovali míry a váhy a jako pomocníci cenzorů kontrolovali užívání veřejných pozemků (Homo, 1929: 120; Dostálík, 2009: 86-87).

3.2 Tribunus plebis jako magistratura nižší

Pozice tribuna lidu vznikla jako ústupek jedné strany straně druhé, aby bylo zabráněno občanské válce. Z úryvku Cicera se můžeme dozvědět, že počet tribunů nám dává číslo deset. Těchto deset výjimečných a nedotknutelných osob má za úkol chránit plebeje tím, že disponují vetem na veškerá rozhodnutí institucí římské republiky. Je tedy jasné, že tribunem lidu se nemohl nikdy v historii stát žádný patricij. Počet tribunů byl různý, ale konečný počet se zastavil na již zmiňovaném čísle deset, přičemž tribun lidu disponoval mandátem na jeden rok a v případě smrti tribuna v úřadu musel být ihned zvolen shromážděním plebejů tribun nový (Dostálík, 2007: 102-103).

„Deset úředníků, kteří byli zvoleni lidem, aby byl chráněn před násilím, ať jsou jejich tribuny. To, co plebejové rozhodnou nebo zakážou za jejich předsednictví, to ať platí. Jejich osoby jsou nedotknutelné. Nesmějí nechat plebeje bez tribunů“ (Dostálík, 2007: 101-102).

Tribun lidu nesměl nikdy a za žádných okolností opouštět město Řím a musel být vždy nápomocen jakémukoliv plebeji v nouzi, jak ve dne, tak i v noci. Nejvýznamnější pravomocí tribuna lidu bylo tzv. právo *ius auxilii*, neboli právo vymoci spoluobčana z magistrátské moci, což nám ukazuje také následující úryvek Cicera (Frost, 1901: 197).

„Potom také ostatním, nejen úředníkům, ale i soukromým občanům, kteří neuposlechnou příkazů konzula, přináší pomoc.“

V případě porušení tribunova rozhodnutí či nerespektování jeho práva *ius auxilii* jiným magistrátem měl tribun lidu k dispozici další atypickou pravomoc – *ius coercendi*. *Ius coercendi*, neboli keorciční pravomoc je soubor donucovacích prostředků tribuna lidu, jimiž mohl přinutit „neposlušného“ magistráta k poslušnosti. Pokud byl tribun velmi vážně osobně uražen, mohl vyžadovat pro tohoto magistráta až trest smrti, většinou se však užívalo vsazení do vězení na dobu určitou. Výsledek koerciční pravomoci tribuna lidu poté nemohl zvrátit již nikdo – ani konzul, ani praetor, protože by to odporovalo samotnému principu tribunátu. Jediným možným prostředkem zrušení výroku bylo, pokud do průběhu řízení zasáhl jiný tribun lidu, například pokud si myslel, že první tribun lidu využitím koerciční pravomoci uškodil Římu, nebo danému „obžalovanému“ (Dostálík, 2009: 96-97).

V pozdějších dobách měli tribunové lidu právo svolávat centurijní, neboli patricijské lidové shromáždění, stejně tak jako disponovali právem svolávat senát, účastnit se jeho jednání a později pak i předkládat senátu své návrhy.

Úřad tribuna lidu vznikl relativně nebezpečným způsobem – zbraněmi, vydíráním a teoreticky i možnou občanskou válkou mezi skupinami obyvatelstva. Tribun lidu nesloužil tedy jen jako zastánce plebejů, ale působil i jako pojistka proti možné usurpaci moci konzuly a proti návratu království od doby vydání zákona *Lex Hortensia*⁶ z roku 287 př. n. l. (Schelle, 1993: 119). Pravomoce tribuna lidu se v průběhu dějin římské republiky velmi mění a vedou se o ně velké spory. Jako podklad pro tento argument může sloužit Lucius Cornelius Sulla, který pravomoce tribuna lidu velmi omezil a následně o pár desetiletí později, v roce 70 př. n. l., je Pompeius vrátil zpět do původního stavu, ale k tomu až ve čtvrté části mé práce (Dostálík, 2009: 102 a 108).

Dle mého názoru byl tribun lidu velmi rozporuplná instituce římské republiky. Z pohledu plebejů je tribun muž, který se má postavit nadvládě patricijů a učinit bezpráví z řad této skupiny obyvatel přítrž. Na druhou stranu z pohledu patricijů se tribun lidu stává velmi nebezpečnou persónou, která je schopna ovlivnit nejen průběh věcí, ale i fungování nejvýše postavených úředníků, např. konzulů, členů senátu aj. Úřad tribuna lidu se velmi vážně zasloužil o změny v římské republice, které mnohdy nobilitě nevyhovovaly. Tribunát se stával mezi mocnými relativně nepohodlnou institucí a tribuni samotní to často odnesli svým životem⁷.

⁶ *Lex Hortensia* ustanovuje plebiscita platnými nejen pro plebeje, ale i pro patricije.

⁷ Jako např. tribun lidu Publius Sulficius Rufus, spojenec Mariův – umlčen Sullou; Caius Memmius – zabit následujícím tribunem Appuleiem Saturniem; Appuleius Saturnius – senátem prohlášen za nepřítele státu a popraven; Tiberius Sempronius Gracchus – při snaze o znovuzvolení obviněn z pokusu o usurpaci moci a v bitce zabit údajně na příkaz tehdejších konzulů Marca Octavia a Popillia Laena.

3.3 Senát

Název instituce senátu jako nejdůležitější instituce v římském ústavním pořádku vychází ze slova *senex*, v překladu stařec. Než začnu rozebírat vznik, složení a pravomoce senátu jako takového, je důležité si uvědomit, že senátoři sami o sobě nebyli úředníky, a tudíž individuálně nedisponovali žádnou pravomocí. Pravomoce byly senátorům přisouzeny pouze jako celkovému rozhodovacímu orgánu, nikoliv jednotlivci. Mandát senátora byl doživotní, v dobách pozdějších však existovala pravomoc censora senátora odvolat (Schelle, 1993: 124; Král, 1921: 243; Dostalík, 2009: 119).

Zmínky o senátu jsou již z doby Etrusků, ale hlavní moc má senát až za římské republiky. Na počátku republiky byli senátoři pravděpodobně vybíráni cenzory, kteří schvalovali kandidáty podle příslušnosti k určité vrstvě obyvatelstva (Linttot, 1999: 68). Cenzoři nebyli ve vybírání senátorů neomezováni. Možnost výběru jednoho určitého kandidáta závisela kromě tedy již zmíněné společenské vrstvy i na posouzení jeho schopností pracovat s agendou státní správy a v konečném rozhodnutí nesměl být proti ani jiný cenzor, který zastával úřad ve stejnou dobu (např. cenzor navrhuující konkrétního kandidáta). Podle Cicera však nebyla volba senátora tak jednoduchá (Dostalík, 2009: 121-122).

„Senát se má skládat pouze z těch, kteří zastávali magistraturu.“ Do vlády diktátora Sully byl počet senátorů 300 a myslím, že je tedy značně obtížné naplnit toto číslo bývalými magistráty, což naznačuje, že do senátu mohli být bráni i svobodní muži bez magistrátských zkušeností, pravděpodobně příslušníci nobility. Sulla poté navyšuje počet senátorů na dvojnásob – tj. 600, ale k tomu podrobněji až v části čtvrté (Dostalík, 2009: 122).

V době královské existuje pouze velmi malé množství institucí a po změně státního zřízení velká část jednotlivých kompetencí senátu připadá nově vzniklým úřadům, jakými byly konzulové, praetoři aj. Nejvýznamnější přímo vykonatelné pravomoci senátu byly v oblastech zahraniční politiky, vojenství a finanční správy. Sborová rozhodnutí senátu se nazývají latinským slovem *senatusconsulta* (Dostalík, 2009: 125).

Kompetence v zahraniční politice byly rozděleny mezi senát a lidové shromáždění. Lid rozhodoval např. o závěrečných aktech, tedy o vyhlášení války či míru, nebo o podpisu mírové smlouvy. Senát neměl pravomoci tyto akty činit, ale zabýval se tedy „pouze“ každodenní agendou spojenou s právě takovými změnami v situaci. Senát přijímá velvyslance, vypravuje vlastní posly do cizích zemí a právě senátoři jsou přijímáni jako představitelé státu, což neplatí o konzulech (Dostalík, 2009: 133).

Do oblasti vojenství zasahuje senát hlavně od doby druhé punské války proti Hannibalovi, který byl poražen roku 202 př. n. l. Publiem Corneliem Scipiem v bitvě u města Zama. Od doby této války je senát pověřen vojenským velením a ovlivňuje složení a chod armády. V praxi to znamená, že senát určuje financování armády, určuje velitele armády, který smí táhnout na nepřítele a který ne, a senát také koordinuje plány a spolupráci mezi jednotlivými veliteli. Senát poté dohlíží i na samotný průběh mise, ale do přímého vojenského velení v bitvě už nezasahuje. Senát měl do jisté míry také určitou volnost z hlediska kontroly lidovým shromážděním. Jak jsem již psal výše, válku vyhláší lidové shromáždění, senát však může potlačit např. pohraniční nepokoj bez jeho schválení shromážděním (Dostalík, 2009: 133).

V záležitostech finanční správy náležela senátu pravděpodobně jedna z nejdůležitějších pravomocí dodnes – určení a kontrola daní jak pro Římany, tak i pro cizince. Senát dále dohlížel na mimořádné výdaje např. do provincií. Významnou pravomocí senátu bylo volení mezivládce (*interrex*) a zajištění voleb v lidovém shromáždění do úřednických postů v případě náhlého úmrtí, či fyzické neschopnosti úředníky vykonávat svůj úřad (Kráal, 1921: 262).

Mezivládce, tedy lat. *interrex*, je úřad, ke kterému se přistupuje v případě neobsazenosti míst konzulů, k čemuž mohlo dojít např. válkou nebo nemocí. V takovém případě senát volí *interregum*, který vládne do zvolení nových konzulů. Zde se nabízí paralela mezi institutem diktátora a *interregum*, protože každá funkce představuje jen jednoho člověka, který je za těžkých časů povinen spravovat zemi z úřadu nejvyššího. Rozdíl je však markantní: diktátor má za úkol odrazit vojenské nebezpečí hrozící státu, má rozsáhlé pravomoci, ale na druhé straně dočasnost úřadu je mu známa. *Interrex* má naproti tomu za úkol co nejrychleji doplnit instituce k zajištění funkčnosti státu. Mezivládce nemá pravomoc k žádným politickým, vojenským, ekonomickým či administrativním krokům. Jedinými pravomocemi *interregum* jsou svolávání lidového shromáždění a řízení voleb (Dostalík, 2009: 134-135).

Okrajovými pravomocemi, kterými disponoval senát římské republiky, bylo také udílení dobrých rad – *senatus consulta* - prakticky ve všech oblastech státní administrativy. Stejně tak kterýkoliv úředník v případě jakýchkoliv nejasností měl možnost obrátit se na senát o radu (Dostalík, 136).

Jakýmsi kodexem senátora bychom mohli nazývat soubor povinností a morálních standardů, jakými byly například povinnost senátora při absenci na hlasování se omluvit.

Pokud tak neučinil, mohl být prověřen cenzorem. Senátor měl také hledět na to, aby svými rozhodnutími nepodněcoval násilí mezi občany (Homo, 1929: 121).

3.4 Lidová shromáždění

V období republiky vzrůstá význam a vliv lidu ve státní správě, a tudíž je dána lidem možnost podílet se na správě Římské republiky. Lidová shromáždění byla rozdělena do dvou základních skupin – na *comitie* a *contiones*. Jelikož *comitie* se dělily i dále a byly bezesporu důležitější svou funkcí než *contiones*, proto prvně vymezím, jak se lišila tato shromáždění, a poté se budu věnovat již jen *comitiím* (Král, 1921: 266).

Contiones byly tedy magistrátem svolané schůze občanů za účelem sdělení nějaké důležité zprávy lidu. U *contiones* se nekontrolovala oprávněnost k návštěvě shromáždění, stejně tak jako se nekontrolovala ani účast na ní. Magistrát mohl také legálně předat v *contionu* slovo jinému člověku, tedy bylo možné svolat *contiones* kvůli někomu jinému. Na tomto shromáždění mohl rovněž magistrát udělit slovo i prostému lidu k vyjádření svého názoru (Král, 1921: 266).

Na rozdíl od *contiones* se v *comitiích* pouze hlasovalo o přijetí či odmítnutí magistrátem předkládaného návrhu. V *comitiích* navíc byli lidé uspořádáni dle *kurií*, *centurií* nebo *tribuí*. Přístup na ně byl tedy vyhrazen jen určitým lidem. *Comitia* se dělila celkově na tři – *comitia curiata*, *comitia centuriata* a *comitia tributa* a k tomu můžeme ještě připočíst *concilium plebis*, jako sněm plebejů (Dostálík, 2007: 167).

Comitia curiata neboli *kurijní shromáždění* sloužilo jako poradní sbor už v dobách královských, ze kterých se přeneslo i do republiky. Hlavními pravomocemi byla *arrogatio*, *cooptatio* a *adlectio*. *Arrogatio* bylo přijetí cizího občana s právním postavením *sui iuris*⁸ do svého rodu. *Arogace* nebyla běžným právním úkonem. *Arogovaná osoba sui iuris* se stala osobou *alieni iuris*, tedy pod *potestas* (mocí) *arogující osoby sui iuris*. K *arogaci* docházelo nejvíce v případech, kdy občan *sui iuris* neměl mužské potomky, kteří by drželi *potestas* nad domem, a proto se *arogující* rozhodl tímto způsobem „adoptovat“ cizího člověka do rodiny. *Cooptatio* byl institut přijmutí cizí rodiny, např. přistěhovalců do města, do *patriciátu*. *Adlectio* bylo totéž, ale rodina byla přijímána mezi *plebeje* (Král, 1921: 269).

Comitia curiata také disponovala zákonodárnou pravomocí, ale podle J. Krále neexistují žádné stopy, které by dokazovaly, že *comitia curiata* běžně vydávala zákony.

⁸ Římská rodina je založena na patriarchálním členění. Osoba *sui iuris* je držitelem všech práv, osobou *sui iuris* bývá vždy otec rodiny (*paterfamilias*). Osoba *sui iuris* má absolutní moc nad osobami *alieni iuris*, tj. manželkou, syny, apod.

Comitia curiata vydala pouze jeden zákon, a to jeden z nejdůležitějších pro fungování římské ústavy a politického systému římské republiky – zákon *lex curiata de imperio*. Tento zákon byl sice přijat ještě v době království, ale s obměnou státního uspořádání se vztahoval nově i na úředníky republiky. Původně se zákon vztahoval samozřejmě i na krále. Tímto zákonem bylo králi či úředníkům potvrzováno *imperium*⁹ a jejím stvrzením se úředníci v našem případě zavázali k poslušnosti (Král, 1921: 270; Dostálík, 2007: 164).

Comitia calata, resp. kalátní sněm, nehlasoval, pouze potvrzoval platnost prováděného jednání. Kalátní sněm se také scházel zhruba dvakrát ročně, kvůli potvrzování závětí. Ačkoliv závět je soukromoprávním úkonem, musela být v posledním kroku vyhlášena veřejně, aby nabyla účinnosti závěti. Comitia calata neměla na rozdíl od comitia curiata absolutně žádnou zákonodárnou iniciativu, tudíž se vlastně podobala výše zmíněným contiones (Král, 1921: 271).

Comitia centuriata – centuriijní, nebo také setninové shromáždění bylo organizováno podle majetkových tříd, tedy podle timokratického způsobu. Majetkových tříd bylo celkově šest a do těchto tříd se poté přiřazuje určitý počet centurií, což si můžeme představit jako hlasy. Hlasy nebyly rozděleny podle početnosti skupiny a ani nebyly rovné. V rozdělení shromáždění panoval timokratický princip, tedy vláda majetných Římanů. Celkový počet centurií byl 193, a pokud se I. majetková třída shodla se zvláštní majetkovou třídou jezdců (*equites*), měly dohromady 98 hlasů, tj. nadpoloviční většinu (I. majetková třída měla 80 centurií, equites 18). Shromáždění svolávali úředníci a k vysvětlení některých jejich pravomocí jsem se dostal již na předchozích stranách, ale popíši je znovu: pravomocemi bylo přijímání zákonů, volba nejvyšších státních úředníků, vyhlášení války či míru a udělování státního občanství (Schelle, 1993: 123; Král, 1921: 277-280).

Comitia tributa – tributní shromáždění bylo založeno na rozdělení obyvatelstva do tribuí, tedy na územním principu. Územní princip znamená, že římscí občané byli rozděleni podle místa svého bydliště na městské a venkovské okresy, kterých bylo celkem 35. Z nich bylo 31 venkovských a zbytek městských. Comitia tributa byla svolávána nejvyššími magistráty a měla velmi podobné pravomoci jako comitia centuriata, avšak comitia tributa projednávala jen „méně závažné“ případy (Král, 1921: 286).

Comitia tributa volila nižší úředníky – quaestory a aedily převážně, schvalovala zákony, často soukromoprávní povahy, a působila jako odvolací instance při odsouzení k pokutě. Byla nazývána také comitia leviora (Schelle, 1993: 123).

⁹ Imperium, neboli nejvyšší výkonná moc v republice.

A poslední tzv. Concilium plebis je shromáždění určené pouze pro plebeje. Všichni patricijové, bez rozdílu pohlaví, moci, vlivu či zásluh, měli na toto koncilium vstup zakázán. Shromáždění vydávalo tzv. *plebiscita*, tedy usnesení plebejského shromáždění, která byla původně závazná pouze pro plebeje, ale později se stala povinnými i pro patricije (více viz *lex Hortensia*, kapitola 3.2). Mezi pravomoci koncilia tedy kromě vydávání plebiscit patří i volení plebejských aedilů a tribunů a také menší soudní pravomoc, a to souzení méně závažných trestných činů (Dostálík, 2009: 108).

ČÁST IV: Vývoj politického systému od Sully do principátu

V hlavní části se budu věnovat celkem čtyřem základním milníkům zmíněného období, milníkům, které jsem stanovil jako výzkumné otázky.

Nyní máme přehled o tom, jak římská republika fungovala do doby Lucia Cornelia Sully, komu náležely jaké pravomoci a nyní bych se chtěl zaměřit na čtyři vývojové trendy, díky kterým se republika transformovala až do císařství, které zavádí roku 27 př. n. l. Octavianus Augustus.

4.1 Lucius Cornelius Sulla a jeho diktatura

V této kapitole se budu věnovat pouze osobě Lucia Cornelia Sully a pokusím se zodpovědět několik důležitých otázek. Jaké byly příčiny nástupu Lucia Cornelia Sully do pozice diktátora v římské republice? Jaké byly klady a zápory jeho reform? Jaké dopady měly jeho reformy na pozdější fungování republiky? Nebo jaké byly okolnosti Sullova dobrovolného odchodu do ústraní? Začnu však pro lepší orientaci nástinem sporů mezi populáry a optimáty, ze kterých poté vykrytalizoval spor Marius vs. Sulla a následně samotná Sullova diktatura.

Od 2. století př. n. l. se vyostřuje boj mezi nobilitou, tedy mezi vrstvou bohatých a vlivných římských občanů. Tyto boje se projevíly vznikem dvou „politických skupin“- tzv. populárů a optimátů. V této době byl fungoval starověký Řím na bázi bipartismu, tedy systému dvou stran, které spolu soupeří o větší podíl na moci. Populárové, slovo odvozenou od latinského „populus“ (lid, národ), byly převážně střední vrstvy. Populáry můžeme charakterizovat jako reformní hnutí nejen pro bohatší vrstvy obyvatel Říma, ale i pro chudší vrstvy. Proti populárům stáli optimáti, od slova „optimus“ (nejlepší), což byli nejbohatší lidé Říma opírající se o podporu senátu, kdežto populáry podporovalo lidové shromáždění (Schelle, 1993: 119-120; Oliva, 1998: 114).

Každá ze stran měla v čele jednu významnou osobnost. U populárů jím byl Gaius Marius, syn chudého nádeníka, který se vypracoval přes armádní úspěchy ve Španělsku až do vrcholné politiky. Prvním mužem optimátů byl Lucius Cornelius Sulla, syn bohatého římského občana, který projevoval ctižádost a ambicióznost již od útlého věku (Oliva, 1998: 115).

Nedá se říci, která strana z dvou výše zmíněných je dominantní stranou v systému, ačkoliv pokud zvážíme, kteří lidé podporují kterou stranou, mohli bychom se dobrat logického závěru, že větší podpora by tedy měla být na straně populárů. Populárové získávali větší podporu od středních a nižších vrstev, kterých je jako v každé společnosti více než těch bohatších. Dokázali tím aspoň početně předčít optimáty, které podporovalo daleko méně lidí, ale zato dravějších a politicky silnějších.

Zde se nabízí paralela současného světa a římské republiky. Pokud bychom stranické spektrum starověkého Říma rozdělily na levice a pravici tak, jak je tomu dnes, byli by populárové spíše stranou orientovanou doleva a optimáti naopak. Populárové chtěli omezit mocenský monopol vládnoucí strany optimátů, redistribuovat veřejnou půdu, rozdělovat obilí zdarma chudým občanům a především posílit moc tribunů a naopak omezit moc senátu. Takovou manipulaci s veřejnou půdou, resp. obilím bych přirovnal k současným sociálním transferům, jako jsou sociální dávky, či případně důchody. Rozdíl je v tom, že tyto „dávky“ jsou podstaty materiální. Díky této politice bych populáry přirovnal k současným levicovým stranám, kterým jde tzv. „spíše o člověka“. Optimáti na straně druhé usilovali o opak. Cílem bylo především omezení moci lidových shromáždění a tribunů lidu a posílení moci senátu.

Rvaček a soubojů mezi jednotlivými příslušníky těchto politických stran bylo mnoho, ale největší z nich se strhla o post velícího důstojníka římské armády, která se již brzy měla vydat porazit pontského krále Mithridata IV. Senát zvolil velitelem Sullu a lidové shromáždění samozřejmě Maria (Appiános, 1986: 52-53). Z mého pohledu k finálnímu rozhodnutí, která strana ve svém vlivu převáží nad tou druhou, mělo dojít právě ve vojenském sporu, kde se podle mého pozorování ani tak moc nejednalo o samotnou hrozbu krále Pontu, jako spíše o vnitrostátní stranický boj. Každá strana měla ve hře svého zástupce, ale pouze jedna mohla ze souboje vyjít vítězně. Ačkoliv Gaius Marius byl vynikající vojevůdce, tak to byl právě Lucius Cornelius Sulla, k pozdější nevoli lidu, kdo z celého souboje vyšel vítězně. V roce 83 př. n. l. se vítězně vrací do Říma Sulla, aby se ujal moci jako nový římský hrdina, což je oficiálně ustanoveno v *lex Valeria* (Schelle, 1993: 121).

Příčinu Sullova relativně jednoduchého nástupu do pozice diktátora můžeme tedy hledat v jeho úspěších, kdy podle Appiána měl Sulla za tříletou válku s Mithridatem zabít asi

sto šedesát tisíc vojáků a připojit k Římu oblasti, jako byly Řecko, Makedonie, Iónie a další, které byly do té doby pod nadvládou Mithridata. Po těchto úspěších se Sully museli bát i ti nejstatečnější, včetně senátu. Marius byl mrtev a spolupachatel čistek v řadách optimátů během Sullovy nepřítomnosti – konzul Lucius Cornelius Cinna, byl zabit vlastním vojákem. Sullova popularita byla tak enormní i u římského lidu, že když Sulla po svém návratu začal se seznamem proskripcí, nikdo nezakročil, dokonce ani senát (Appiános, 1986: 65-67). Nejen nižší vrstvy se Sully bály, ale také bohatší rodiny, mezi kterými Sulla našel jako optimát zastání a z jejichž řad také rekrutoval své loajální přátele do pozic podřízených velitelů. Po svém návratu do Říma si Sulla navíc upevnil postavení u nižších vrstev – úspěchy, sliby o zlepšení postavení lidu, a pokud to nezabíralo, tak podplácením (Plútarchos, 2007: 37).

Obava ze Sully byla také dle mého názoru zapříčiněna tím, že v této době římská republika čelila prvnímú pokusu o uzurpaci moci jedním mužem. Nikdo na to nebyl připraven a společnost nevěděla, jak se k tomu postavit. V předchozím vývoji republiky zde byla více méně kohabitace alespoň několika subjektů na moci s jakýmsi principem brzd. Dobu, kdy vládli králové, už nikdo nezažil, takže obava byla na místě. Nikdo také nevěděl, jak Sulla se svými možnostmi naloží a jak jich bude využívat. Římský lid odpověď poznal záhy, když Sulla sepsal výše zmíněné proskripce. Vláda jednoho muže začala krvavě a stranický systém byl do jisté míry zlikvidován stejně jako opozice proti Sullovi.

4.1.1 Sullovy reformy po nástupu k moci

Sulla se dobral k diktátorství poměrně jednoduchým úskokem. Vzhledem k tomu, že v této době byli oba konzulové mrtví, Sulla tak nechal zvolit interregem (v tomto slova smyslu „mezikrálem“) Lucia Valeria Flacca. Všechny pokusy senátu o navrácení věcí k předešlému pořádku Lucius Cornelius Sulla úspěšně zastavil a v Sullově dopisu Flaccovi výrazně doporučil, aby za dané situace byl obnoven post diktátora, který se již zhruba čtyři století nepoužíval. Následující doporučení znělo, aby diktátor byla funkce časově neomezená, která skončí tehdy, až v celé říši nebude po válkách ani stopy a bude platit pevný řád. Sulla na konci svého dopisu otevřeně dodává, že v této tak těžké době je pro tuto pozici nejvhodnější právě on sám (Appiános, 1986: 80-81).

Nejprve byl Sulla zvolen samotným senátem za tzv. prokonsula a po přečtení dopisu (viz předchozí odstavec) byl Lucius Cornelius Sulla jmenován diktátorem – *dictator legibus scribundis et rei publica constituendae*. Ačkoliv se Sulla vydával za diktátora, jeho pozice měla s funkcí diktátora jen velmi málo společného. Už samotný fakt, že byl Sulla časově

neomezeným diktátorem, popírá demokratičnost diktátorství tak, jak je známe z doby např. rané římské republiky. Sulla navíc nebyl jmenován jedním z konzulů na přání senátu, jak to bývalo u úřadu diktátora zvykem (Židlická, 1998: 176; Appiános: 1986: 81).

Sulla měl získat svým zvolením diktátorem právo vydávat zákony i bez toho, aby se na nich nějak podílel římský lid, nebo senát. On sám se však pravděpodobně viděl jako někdo, kdo musí dohlížet na celý Řím, navíc si pravděpodobně byl vědom i toho, že jeho diktatura se musí dřív nebo později stát nenáviděnou, pokud by ji vedl naprosto autoritativně a zastával by všechny funkce on sám. Krátce po zisku titulu diktátora se snaží Sulla římský lid aspoň částečně uklidnit konzulskými volbami (Christ, 2008: 173-174; Appiános, 1986: 81-82).

V poslední rok Sullovy diktatury – v roce 79 př. n. l. - si Sulla uvědomoval potřebu zvolit nové úředníky, a proto jmenoval dva konzuly, kterým postupně předal moc a svou vládu definitivně ukončil. Republika se dokázala adaptovat na Sullovu diktaturu pravděpodobně o mnoho rychleji, než by sám Sulla chtěl, což vedlo diktátora k odchodu. Byl zde však i osobní záměr. Lucius Cornelius Sulla byl ve velmi pokročilém věku a politický systém, který nastavil, začal pociťovat vnější tlak mladých a dravých lidí.

Z většiny vše, co Sulla v úřadu diktátora udělal, ale mělo vést jenom k iluzi, že římská republika je stále demokraticky fungujícím státním uspořádáním. Sulla nechával uspořádat honosné hry na oslavu svých vítězství, jenže náplněmi těchto her bylo vraždění Sullových politických nepřátel z minulosti, nebo kohokoliv, kdo by s ním nesouhlasil v přítomnosti. Prvním právním aktem, který Sulla vydal, byl i zákon *Lex Cornelia de proscriptio* (Christ, 2008: 175).

Na seznamu proskripcí, tedy na seznamu lidí, které lze beztrestně zabít a získat za vraždu peněžitou odměnu, se podle Appiána objevil Quintus Lucretius Ofella. Quintus Lucretius Ofella byl během občanské války jedním z velitelů Sullovy armády a pro Sullu dobyl město Praeneste, kde se skrýval Marius mladší (syn Gaia Maria). Lucretius projevil zájem o post konsula, o který se chtěl ucházet tradiční cestou volením dle starých demokratických pořádků (Appiános, 1986: 82). Proskripce měly také jednu zvláštnost, která velmi ovlivnila celou společnost. Za předpokladu, že samotný otrok vydá svého pána, který je na seznamu uveden, bude otroku udělena svoboda (Christ, 2008: 175), což byl jeden z dalších Sullových tahů k tomu, aby si připoutal nejnižší vrstvu obyvatelstva a stal se více populárním mezi lidmi, proti kterým dříve bojoval. Na druhou stranu si tím také pojistil, že nikdo z proskribovaných svému trestu neunikne, protože pro otroky to byla velmi vítaná možnost, jak se dostat svobody.

Ze seznamu proskripcí, a vražd z něj vzniknuvších, dokázal těžít Lucius Cornelius Sulla dokonce dvakrát. Nejenže se zbavil nepohodlných lidí, ale po těchto občanech zbylo i velké množství domů a otroků. Vše samozřejmě připadlo státu, tedy Sullovi, protože z předešlých událostí lze vyčíst, že Sulla považoval sám sebe za stát. Podle Appiánova svědectví dostali mladí a silní otroci svobodu. Tito lidé navíc byli všeobecně nazýváni *Cornelii*, což odkazovalo na jejich osvoboditele. Corneliů bylo podle všech zdrojů zhruba 10 tisíc. Sice k tomu nedošlo, nebo to nikdo nezaznamenal, ale Sulla tímto krokem získal armádu 10 tisíc lidí přímo ve městě, kteří mu byli velmi zavázáni (Appiános, 1986: 82). Opětovné posilování Sullovy moci a politického systému, který Sulla nastavil tak, aby se nikoho nemusel obávat a sám byl obáván, vedlo k likvidaci opozice a zastrašení všech ostatních. Požadavky obyvatelstva (z teorie nazýváno angl. slovem „demands“) byly splněny. Potřeby a žádosti ze strany Sullových věrných byly vyslyšeny a hlasy opozice byly utlumeny aspoň na nějaký čas. V této době již Sulla soustřeďuje ve svých rukou všechny tři kategorie výstupů politické systematiky. Tvorbu norem („rule making“), aplikaci norem („rule application“) i posuzování norem („rule adjudication“). Tato tři pravidla, která lze ztotožňovat s dnešní klasickou dělbou moci na exekutivu, legislativu i judikativu, má pod svou kontrolou Sulla, samozřejmě více či méně (Cabada, 2007: 172).

Ještě se však na chvíli vrátím k zajímavé metodice proskripcí. Vraždění jednotlivců bylo pro proskripce nejběžnější. Čím více doba postupovala, tím více se z proskribovaných – politických oponentů Sully - stávali lidé, na nichž měl Sulla, nebo jeho důvěrníci, osobní zájem. Tímto osobním zájmem většinou byl majetek proskribovaného. V rámci proskripcí však trest nepadl jen na jednotlivce, ale i na města a obce, které pomáhaly stoupencům Maria a všeobecně populárům. Z měst byly vyháněny tisíce lidí. Sulla se potřeboval odvděčit za loajalitu svým vojákům, proto v potrestaných městech, jakými bylo již zmíněné Praeneste¹⁰, dále také Pompeje, Arretium, Nolu apod., byla dávána půda a pozemky právě těmto Sullovým vojákům (Christ, 2008: 176).

Je nezbytné si znovu uvědomit, odkud Lucius Cornelius Sulla pochází: z nobility, respektive optimátů, tedy z nejbohatších. Sulla se tedy svými institucionálními změnami a změnami v římské ústavě snažil podpořit tento politický směr na úkor lidu a populárů především. Je tedy jasné, že největším pomyslným trnem v oku byl Sullovi úřad tribuna lidu. Tribunát nebyl zrušen úplně, ale jeho pravomoci doznaly za Sully výrazných změn. Tribun lidu mohl chránit občany před zneužíváním moci magistráty, jak jsem již psal v části třetí

¹⁰ Praeneste se nalézá ve střední Itálii jako město přejmenované na Palestrinu.

v kapitole o tribunovi lidu, ale předkládat návrhy tribun směl pouze s předjednáním se senátem a samozřejmě se souhlasem senátu. Tribunát jako nižší magistratura ztratila také svůj kredit mezi lidmi. Občan, který tribunát zastával, se po skončení mandátu tribuna nesměl ucházet o žádnou jinou magistraturu (Appiános, 1986: 82).

Sullovi neunikly ani ostatní magistratury. Sulla nejprve reorganizoval posloupnost úřadů zákonem *Lex Cornelia de magistratibus*. Tento zákon mění minimální věk, časové intervaly a pořadí výkonu magistratur. Minimální věk pro praetora byl ustanoven na 40 let, pro konsula na 43, přičemž při touze občana zastávat úřad konsula dvakrát Sulla stanovil povinnou desetiletou odmlku mezi prvním a druhým konsulátem v případě jednoho člověka. Díky těmto reformám přibýlo velké množství úkolů pro jednotlivé magistratury, což ve výsledku znamenalo zvýšení počtu magistrátů, tedy konkrétně počet quaestorů byl navýšen na 20 a počet praetorů na 8, počet konsulů zůstal nezměněn. Sulla nejenže změnil počty jednotlivých magistrátů, změnil také posloupnosti k úřadům. Pro dosažení pozice praetora musel být uchazeč nejdříve quaestorem, pro úřad konsula musel občan nejprve zastávat post praetora, a tudíž ještě před vykonáním mandátu praetora byla povinnost mít za sebou úřad quaestora (Appiános, 1986: 82; Christ, 2008: 177-178). Dle mého názoru si systém za Sullovy doby změny nežádal a nebylo jich všeobecně třeba. Sulla však kompletně politický systém přizpůsobil sobě a svým mocenským záměrům. Na omezení moci magistratur, a obzvláště tribuna lidu nebyla tehdejší společnost připravena. Obzvláště ne po proskripcích, kdy se začala situace v Římě poměrně uklidňovat, ale o to více bylo v ten okamžik třeba, aby lid měl nějaké slovo, které by bylo slyšet i v nejvyšších patrech politické pyramidy.

Navýšen byl také počet senátorů, a to dokonce na dvojnásobek – tedy z původních 300 senátorů na 600. Příčinou navýšení mohlo být mnoho mrtvých magistrátů, včetně senátorů během občanské války, nebo i proskripce. Za předpokladu, kdy spousta senátorů v plénu chybí, ať jsou prostě nepřítomni, nebo mrtvi, senát tak ztrácí svou moc a není schopen rozhodovat. Sulla tedy jmenuje jednorázově z řad jezdců nebo z řad vyznamenaných důstojníků celkem 300 nových senátorů, kdy každý z nich byl schválen jednotlivě. Další reformou senátu bylo automatické přijímání každého, kdo zastával quaesturu, do senátu. Naopak funkce censora začíná být postupně pomalu z politického systému římské republiky vytlačována (Christ, 2008: 178; Židlická, 1998: 176).

Nejen městská samospráva je měněna, ale obměny se dostává i posloupnosti provinciální správy zákonem *lex Cornelia de provinciis ordinandis*. Tento zákon stanovuje možnost konsulů a praetorů po uplynutí svého mandátu výkonu funkce v Římě, odejít jako prokonsul, respektive propraetor vykonávat správu provincií (Christ, 2008: 178).

Zákon *lex Cornelia de maiestate* dává *maiestate* senátu a všech římských magistrátů na místo tribuna lidu a římského lidu. *Maiestate* bych zde přeložil jako titul magistráta, který jej činí relativně nedotknutelným. Díky tomuto zákonu byli magistráti chráněni vůči komukoliv, kdo by danému magistrátovi bránil ve výkonu jeho činnosti, nechoval se k němu nebo k senátu s uctou, nebo jej urazil (Christ, 2008: 179).

Lucius Cornelius Sulla reformuje i soudnictví za účelem oslabit vliv jezdců. Je vytvořeno osm stálých senátních soudních dvorů, latinsky *quaestiones*, pro nejčastější zločiny: *quaestio de repetundis* (vydírání), *de maiestate* (zneužívání, korupce či velezrada), *de sicariis* (úkladní vrahové) *et veneficis* (traviči), *de falsis* (podvodníci), *de iniuriis* (tr. čin pomluvy) atd. Každý trestní soud řídil praetor a soudci byli pouze zástupci senátu. Sulla neupravuje jenom působnost, ale také formální náležitosti procesu všech soudů.

4.1.2 Sulla skládá funkci

Všechny tyto reformy činí Sulla pravděpodobně kvůli tomu, aby zajistil římské aristokracii trvalou moc a aby co nejvíce potlačil populáry nebo kohokoliv, kdo by mohl jeho samotného nebo optimáty ohrožit. Lucius Cornelius Sulla, který se narodil údajně v roce 138 př. n. l., byl na tehdejší dobu během své diktatury již v pokročilejším věku. Začínali ho trápit noví a noví lidé, a když se k nim přidal i mladý a dychtivý velitel Gnaeus Pompeius, jenž měl moc nad šesti legiemi a nehodlal se podřítit Sullovým rozkazům, muselo i Sullovi samotnému dojít, že dřív nebo později bude muset skončit. Proto vystoupil Sulla na jím svolaném shromáždění lidu a prohlásil, že z funkce diktátora odstupuje, propustil liktory¹¹ a odebral se na své statky do italských Cum v Neapolském zálivu. Sulla tedy v roce 79 př. n. l. předal vládu do rukou konsulů a odebral se do ústraní (Appiános, 1986: 83-85; Christ, 2008: 182).

Lucius Cornelius Sulla se rozhodně nestal doživotním diktátorem, jak by se dalo v tehdejších dobách čekat. Nestává se tedy diktátorem doživotním – *dictator perpetum*, jako o pár desetiletí později Gaius Julius Caesar. Jedny z největších obav měl Lucius Cornelius Sulla pravděpodobně z Pompea, který si vzal Sullovu nevlastní dceru Emilii (Plútarchos, 118).

Lucius Cornelius Sulla tedy složil svou funkci diktátora ve velmi vhodnou dobu. Post by pravděpodobně proti novým a silným silám již dlouho neudržel, nebo aspoň ne v takové intenzitě. Navíc po proskripcích byla Sullova popularita mezi prostým lidem téměř na nule. Je možné, že i kdyby Pompeius proti Sullovi nepodnikl žádné kroky, tak by se dříve nebo

¹¹ Liktor byl veřejným sluhou úředníků, do jehož povinností spadala snaha o prokázání úcty magistrátovi při průchodu ulic, nebo i ražení samotné cesty skrz dav apod.

později vzbouřil samotný lid. Stárnoucí Sulla už by neměl takovou sílu i odhodlání držet republiku v pevných otěžích jako tomu bylo dříve. Podle Cicera má lid veškeré právo, aby se lid vybavil a vyzbrojil tak, aby mohl zasáhnout proti tomu, co by rozbouřilo stav obce. Slovo „obec“ by se dalo tedy chápat i širěji na stav státu (Cicero, 2009: 179).

Po předání moci do rukou konzulů se v celém Římě strhnul boj o moc mezi příznivci a odpůrci Sully. Je jasné, že po skončení útlaku státního aparátu a jednotlivých byrokratických státních prvků Sullou se v politickém systému objevuje mnoho volného místa pro dravé lidi, kteří budou mít touhu nebo snahu dostat se do možná co nejvyšších pater politiky a formovat státní systematiku podle svého. Nastává doba hlavních nepřátel dřívějšího diktátora, kteří byli vražděni a nyní spatřují možnost jak osobní, tak všeobecné satisfakce.

Takové možnosti nezůstávají dlouho bez povšimnutí a brzo po odchodu Sully propukají boje mezi zastánci a odpůrci Sullova pořádku. Zastánci Sully – Quintus Catulus a Gaius Pomperius vítězí nad protivníky a ponechávají reformy Lucia Cornelia Sully bez pozměnění. Vítězstvím Catula a Pompeia se senátu podařilo aspoň na krátkou dobu zachránit Sullovu ústavu a zmařit puč Lepida, který by při jeho případném vítězství skončil pravděpodobně diktaturou, velmi podobnou Sullově, jen s tím rozdílem, že by tentokrát mohli být v epicentru moci původní populárové – tedy příznivci Maria a Cinny (Christ, 2008: 187).

Catulus a Pompeius zde tedy „zachraňují“ republiku pravděpodobně od další diktatury, která by si jistě vyžádala obrovské systémové změny. Změny, které by se například mohly projevat snížením počtu senátorů a razantním zeštíhlením výčtu senátních pravomocí. Dalo by se taky čekat enormní navýšení pravomocí tribuna lidu, který by se snažil ad absurdum v pojetí populárů vyrovnat i samotným konzulům. Všechny změny by byly více méně požadavkem lidu, který by stál za razantní změnou politického systému právě ku prospěchu méně majetných (případně otroků a zcela nemajetných) obyvatel republiky. Z části díky potřebě, z části jako projev vendety za Sullovu éru.

4.1.3 Závěrečné hodnocení

Podle mého názoru jednal Sulla v rámci nejlepších zájmů římské aristokracie, a proto by se Sullova vláda neměla přičítat pouze jemu. V jakémkoliv státě na světě vládou ti nejbohatší a právě tito lidé dokáží prosadit své zájmy a formovat politický systém dle svých potřeb. Ne jinak tomu bylo i v římské republice. Myslím si, že pokud by se nejbohatším občanům římské republiky Sullova diktatura nelíbila, nebo pokud by právě tito lidé seznali, že je takový režim pro ně nevýhodný, jistě by se Sully zbavili. Důkazem tady může být respekt ze strany senátu k Sullově vládnutí. Z historie nejen římské republiky víme, že smrt čekala na

každém rohu a na kohokoliv, proto si myslím, že Sullu mohla do jisté míry ovládat, nebo směřovat římská aristokracie. Výhoda Lucia Cornelia Sully spočívala hlavně v tom, že přechýlení systému směrem k jedné osobě se stává poprvé po velmi dlouhé době. Systém a jeho aktéři nebyli připraveni na změnu fungování a celkově nevěděli, jak se k této změně postavit.

Systém byl pozměněn relativně konstitutivní režim, ale celkově bych hodnotil jeho zhruba tříletou vládu jako negativum. Počet senátorů byl navýšen na dvounásobek: myslím si, že ho k tomu vedly dobré a logické důvody, ale způsob, jakým to udělal a koho do senátu dosadil, byl poněkud nešťastný. Stejně tak jako číslo zvýšení senátorských křesel. Přeci jen navýšení o 100% je moc, a i římskému lidu se toto navýšení muselo špatně vysvětlovat. Stačilo podle mého názoru navýšení maximálně o 20% a mohly být spokojeny všechny strany, nemluvě o tom, že takovéto menší navýšení by mohlo přetrvat déle.

Pozitivně hodnotím reformu soudnictví, u které si myslím, že byla ohledně římské justice rozhodně cesta kupředu. Lucius Cornelius Sulla byl bezesporu velmi ambiciózní, až egoistický člověk, který si šel za svým a udělal vše proto, aby dosáhl vše, čeho chtěl.

Díky obsahové analýze soudobých pramenů docházím k závěru, že Lucius Cornelius Sulla zavedl v římské republice „kult jediného muže“ a jeho uzurpace moci slouží jako příklad pro ostatní. Od Sullovy vlády se politický systém začíná trhat. Ačkoliv bylo střídání lidí u moci poměrně běžné a časté, tak zde existoval jakýsi respekt k demokratickým hodnotám, kdy pokud je někdo dosazen do nějakého úřadu, tak má mandát v rámci úřadu vládnout. Jelikož i v Římě byla všude přítomná korupce, která sílila s tím, jak se Řím stával silnějším a prosperujícím, tak i úředníci často šli až za hranice, které jim vymezoval politický systém římské republiky. Sulla byl však první, který na již zavedené pořádky rezignoval a začal shromažďovat moc čistě pro sebe.

4.2 Politický vývoj během I. triumvirátu

4.2.1 Od Sullova systému k triumvirátu

Politický pakt Gnaea Magna Pompeia, Marca Licinia Crassa a Gaia Julia Caesara se začal rodit v roce 70 př. n. l., kdy Pompeius, ale hlavně Crassus porazili Spartakovo povstání. Právě v tomto roce se oba – Pompeius i Crassus - rozhodli kandidovat na konsula římské republiky. Pompeius jako veleúspěšný, ale přesto mladý vojevůdce, který rozhodně nespĺňoval věkové ani posloupnostní podmínky pro konsulát, požádal senát o výjimku nutnou pro výkon úřadu konsula na rok 70 př. n. l. Pompeius, který se opíral o svou armádu a

masovou podporu lidí, jimž slíbil obnovu pravomocí tribuna lidu, byl zvolen konsulem společně s Crassem. Krátce po dosažení tohoto postu, začali pozdější triumvirové měnit Sullův oligarchický systém. Obnovily pravomoce tribuna lidu, hodnost cenzorů a zreformovali soudnictví (Židlická, 1998: 177).

Ačkoliv jak Crassus, tak Pompeius byli „sullovci“, oba začali Sullovy reformy rušit, sotva se dostali k moci. Pompeius obnovil veškeré dřívější pravomoce a moc tribuna lidu a nedlouho poté byl obnoven i úřad censora, který byl vytlačen Sullou na periferii politického systému římské republiky. Další změna postihla i Sullou zavedené postavení senátorů na soudech. Toto mění v roce 70 př. n. l. praetor Lucius Aurelius Cotta, který místo monopolu senátorů vytváří kolegium o 900 soudcích. Toto kolegium bylo rovnoměrně rozloženo mezi senátory, jezdce a erární tribuny¹². Rozkol mezi konsuly následoval záhy: Crassus žárlil na Pompeiovy úspěchy a pro Pompeia samotného byl úřad konsula zklamáním (Christ, 2008: 199-200). Tuto snahu „sullovců“ rušit Sullovy změny přisuzují potřebě uklidnit poměry v římské říši. Politický systém nastavený Sullou by se pravděpodobně začal rozpadat dříve nebo později a kdo ví, k čemu by mohlo dojít. Jediným rozumným východiskem je pak postupná a kontrolovaná změna systému.

V následujících letech se nejvýznamnější událostí stala snaha spiklenců – Gaia Verra a Lucia Sergia Cataliny, o státní převrat, který odhaluje tehdejší konzul a známý rétor Marcus Tullius Cicero ve svém díle *Čtyři řeči proti Catalinovi*¹³. Můžeme tedy sledovat tendence i soukromých subjektů o resistenci vůči osobám triumvirů, ačkoliv Verrus i Catilina nevnazali události do svých rukou zrovna z nejlepšího konce (Oliva, 1998: 118).

Možný začátek triumvirátu by se dal nalézt zhruba v letech 60 a 59 př. n. l. Crassus, vítěz nad Spartakem, se snažil ovlivňovat římskou politiku, jak jen to šlo, a to samé činil vítěz nad Mithridatem a dalšími – Pompeius. Caesar se v roce 60 př.n.l. vrací z provincie Zadní Hispánie, kam se po rozvodu uchýlil kvůli svým dluhům. Caesar tehdy dobyl území jižně od řeky Duero a sanoval své dluhy, které měly činit údajně až 25 milionů sesterciů. V roce 60 př. n. l. se tedy vrací do hlavního města, aby se ucházel o konsulát na rok 59 př. n. l., do kterého byl zvolen s Markem Carpurniem Bibulem po značných problémech. Již rok předtím však Caesar pochopil, že sám se proti jednotnému odporu senátní aristokracie neprosadí a začal si hledat možné spojence. Těmi se nabízeli právě Pompeius a Crassus. Pompeia získal Caesar jednoduše, protože ho rovněž velmi rozhořčovalo chování nobility, ale u Crassa, který neměl

¹² Erární tribunové bylo označení pro osoby, jejichž majetek byl těsně pod minimálním censem jezdců, tedy na úrovni 300 - 400 000 sesterciů.

¹³ Cicero, Marcus Tullius. *Čtyři řeči proti Catilinovi* (http://www.ctibi.webzdarma.cz/pdf/in_catilinam.pdf, 10. 8. 2013).

příliš v lásce Pompeia, to bylo těžší, nakonec však Caesar spojence získal. Jejich společné politické ustanovení znělo, že ani jeden z nich nebude v politické sféře dělat nic, s čím by aspoň jeden ze tří nesouhlasil (Appiános, 1986: 100; Christ, 2008: 226; Mommsen, 1937: 178).

Spory mezi triumviry a nobilitou se prohlubovaly i nadále. Caesarova nová agrární reforma, kterou prosazoval už jako konsul, byla lidovým shromážděním i senátem odmítnuta. Triumvirové nacházely permanentní oponenty v osobách Bibula a jednoho z nejnadanějších rétorů – Cata, kteří vytrvale odmítali názory a inovace triumvirů. Vůle lidu se postupně přiklonila na stranu triumvirů. V tomto momentě bych spatřoval pravděpodobný počátek akceptace společností k pomalé přeměně politického systému, tj. i k akceptaci legitimacy nových vůdců římské republiky. Caesarův zákon byl později schválen a všichni senátoři se museli slibem zavázat k jeho dodržování. Dalo by se tedy říci, že tímto začala Caesarova praxe obcházení senátu ve schvalovacím procesu zákonů (Christ, 2008: 229-230; Appiános, 1986: 102).

Další důležitou událostí se stalo vydání zákona *Lex Vatinia*, odvozeno od tribuna lidu – Publia Vatinia, díky němuž měl Caesar dostat do správy obrovská území římské říše, vše s garancí pěti let. Caesarovi dané pravomoci, ale hlavně legie umožňovaly velmi dobré postavení pro politické vyjednávání, nemluvě o tom, že v Předalpské Galii dal rekrutovat další dvě legie (Christ, 2008: 234-235; Mommsen, 1937: 189).

Crassus se začal držet zpět, mimo oči veřejnosti nebo senátu, Caesar válčil v Galii a z Pompeia se v této době stává největší politická osobnost republiky. I přesto se do systému, který začali triumvirové vytvářet snažili dostat vnější subjekty, jako například Lucius Domitius Ahenobarbus, který vyhlásil boj o konsulát na rok 55 př.n.l. a hodlal zbavit Caesara jeho imperia. Nakonec však neuspěl. Volby sice neprobíhaly hladce, protože je doprovázelo četné uplácení, teror, čtyři mrtví a další zranění, včetně jednoho senátora, kterému těžká zranění způsobil Crassus osobně, ale nakonec byla všechna imperia prodloužena. Tento příklad ukazuje, že triumvirové vytvořili dle mého názoru poměrně svobodný politický systém, kde nebyla opozice utlačována nebo dokonce zabíjena. Triumvirové také možná nebyli tak silní i proto, že Crassus se stáhl z očí lidu a Caesar válčil velmi daleko. Jediným triumvirem, který si držel permanentně nejvyšší pozici byl Pompeius a na jednoho politického hráče se oponenti odváží přece jen snadněji než na tři silné spojence. (Christ, 2008: 243-244).

Nedlouho poté však začali problémy dopadat i na triumviry. Marcus Licinius Crassus bojoval s Parthy¹⁴ na východě, avšak prohrává v bitvě u Karrh¹⁵ a je zabit. Tímto triumvirát dostává obrovskou ránu (Appiános, 1986: 103; Oliva, 1998: 118).

Pompeius se začal přiklánět k optimátům a k senátní aristokracii, která se uvědomovala, že vojenský konflikt s Caesarem je nevyhnutelný. Na rok 52 př. n. l. byl zvolen Pompeius jako jediný konsul, tedy lat. *consul sine collega* (Christ, 2008: 272). Spory mezi senátem a Caesarem se dále přiosťovaly i v souvislosti s možnou kandidaturou Caesara na konsulát na rok 49. Po vyhlášení výjimečného stavu byly kostky vrženy a budoucnost dána. Caesar se tímto stal nepřítelem státu a občanská válka mohla vypuknout (Christ, 2008: 274). Pompeius prosadil svou myšlenku a pravděpodobně díky své silné pozici v senátu a samotném Římě vyhlásil válku Caesarovi. Je možné, že počítal s rychlou kapitulací Caesara, který byl vyčerpáván ve stále nekončících bitvách v Gálii, a s rychlým nastolením své diktatury, která by byla více, či spíše méně provázaná se senátem.

Caesar měl od začátku nevýhodu v počtu legií, jejich zkušenosti i rozmístění, ale po několika bitvách porazil senátní vojska v čele s Pompeiem v roce 48 př. n. l. Pompeius se dává na útěk do Egypta, kde je zabit, čímž končí život druhého triumvira (Appiános, 1986: 150). Rozhodující bitvou byla poté porážka senátních vojsk v roce 46 př. n. l. v egyptském městě Thapsos (Mommsen, 1937: 223).

4.2.2 Závěrečné hodnocení

Republika a demokracie nejen triumvirátem a pozdější Caesarovou diktaturou dostala značný zásah. Svědčí o tom i skandál quaestora Publia Clodia Pulchera, který se za přestupky proti náboženství dostal před soud. Penězi, jež mu dal Crassus, jeden z triumvirů, dokázal podplatit všechny soudce a dosáhnout osvobozujícího rozsudku. Pompeius zase musel značně uplácet, aby byl na post konsula pro rok 60 př. n. l. zvolen Lucius Afranius. I díky tomuto důkazu můžeme říci, že se v tomto období již na plno probudila korupce, která sahala do všech pater politiky a státní správy, což mělo následky na politický systém. Po diktatuře Lucia Cornelia Sully by se systém ještě pravděpodobně dokázal vzpamatovat a znovu ustálit, ale od počátku bojů o moc mezi triumviry bylo jasné, že uzdravení republiky a navrácení systému v předešlý stav je maximálně už jen přání avšak nerealizovatelné.

¹⁴ Parthové byl národ příbuzný např. Peršanům nebo Skythům a v období starověku sídlil na jihovýchodě Kaspického moře – tedy zhruba na území dnešního Íránu.

¹⁵ Karrh, kde vyhrál bitvu nad Crassem parthský vojevůdce Suréna, je město v dnešním Turecku. Název byl však pozměněn a dnes se nazývá Harran.

Je zde navíc vidět touha senátorů po moci v systému, která jim byla po dlouhou dobu upírána. Triumvirové při schvalování zákonů senát obcházeli a s novými normami šli ihned za lidovým shromážděním. Je tedy pochopitelná snaha senátorů udělat vše pro „návrat starých pořádků“. Je pravděpodobné, že angažování Pompeia v občanské válce na straně senátu bylo jenom manipulací a při případné porážce Caesara by byl nejspíše i Pompeius odstraněn, aby si nemohl nárokovat žádné úřady a tituly, nebo se pro senát v nejhorším případě stát diktátorem, jakým byl Sulla. Senát pravděpodobně před tímto rozhodnutím ještě probíral, co bude pro ně samotné nejvýhodnější, zda zlákat Caesara, nebo Pompeia na svou stranu?

4.3 Diktatura Gaia Julia Caesara

4.3.1 Caesarova diktatura

Caesar byl jmenován senátem v roce 45 př. n. l. tzv. doživotním diktátorem, tedy *dictator designatus perpetuo*, ale historie Caesarových diktatur jde mnohem dál. Dokonce až do roku 49 př. n. l., v době, kdy ještě bojuje s Pompeiem v Hispánii. Caesar se svým úmyslem podržel si post diktátora do konce svého života netajil. Bylo tedy jasné, že institut diktatury jako zvláštního ústavněprávního principu římské republiky bude drženo déle, než je obvyklá doba půl roku a samozřejmě i déle než trvala Sullova diktatura. Další zvolení následovalo v roce 46 př. n. l., kdy byl Gaius Julius Caesar zvolen diktátorem na celkově deset let. Podstata principu však byla v tom, že po každém roce diktatury se Caesar musí postu vzdát a senát mu jej musí znovu přiřknout (Christ, 2008: 293; Appiános, 1986: 163). V témže roce byl Caesar ještě k tomu zvolen do zvláštní funkce *praefectus morum*. Praefectem morum byl institut „mravního dohledu“, který před Gaiem Juliem Caesarem neexistoval. Do jeho oprávnění spadaly funkce cenzury, právo navrhopvat k volbě mimořádné úředníky, právo čestného místa v senátu mezi oběma konsuly a právo být dotázán v jakékoliv záležitosti jako první na mínění. Dále mu bylo přiznáno celkem 72 liktorů, což je dle mého nejvyšší počet liktorů, jakým kdy kdo do Gaia Julia Caesara disponoval. Aspoň jsem se tedy v průběhu mého bádání se stejným, nebo vyšším číslem nesetkal. Caesarovi také náležely další funkce veskrze reprezentativního rázu, jako například právo zahájit hry v cirku, nebo různá práva náboženská (Christ, 2008: 294; Burian, 1970: 43).

Následujícího roku byly Caesarovi svěřeny další pravomoci. K úřadu diktátora na deset let přibyl konzulát na stejnou dobu a ke jménu si Caesar mohl oficiálně psát titul imperátora. Tento titul však nebyla jediná pocta, již se mu dostalo, protože díky svému vítězství nad Pompeiem a jeho přívrženci mu bylo uděleno i přívzvisko *Liberator*, neboli

osvoboditel. Další pocty a práva následovaly: vybudování paláce pro Caesara na Quirinalu ze státní pokladny, prodloužení diktatury i praefectury morum doživotně, *sacrosanctitas* (neboli nedotknutelnost tribunů lidu, právo, při němž vlastní nebo adoptivní syn automaticky získá titul *pontifex maximus*) a v neposlední řadě i titul *pater patriae*¹⁶ (Suetonius, 1966: 55; Christ, 2008: 295).

Z poct, které se váží k politickému systému a jsou pro nás tudíž nejdůležitější, je to například pocta, kdy senátoři museli přísahat, že budou ochraňovat život svého vůdce. Caesar také dostal tělesnou stráž sestavenou ze senátorů a jezdců. Všechny Caesarovy vládní úkony po dobu jeho diktatury byly považovány za předem schválené a nebylo je třeba ani projednávat v senátu, ani žádat o schválení na lidovém shromáždění. V den slavnosti Lupercalií¹⁷, očistného svátku na počest boha Fauna, donesl hlavní Luperk a zároveň konzul Marcus Antonius zlatý diadém, symbol králů, Caesarovi a vložil jej svému vůdci na hlavu. Caesar diadém sundal a odmítl královskou hodnost, kterou diadém představoval (Appiános, 1986: 165).

Ve výsledku Caesar disponoval velkým množstvím poct, ve kterých se běžný římský občan absolutně nevyznal. Je zde však otázka, jestli Caesar usiloval i o titul *rex*, neboli titul královský. Pokud ano, tak by Caesar chtěl změnit státoprávní uspořádání země a přeměnit jej v monarchii. Monarchie by samozřejmě znamenala pro Liberatora neomezenou moc, ale také úpadek institucí nebo magistratur, jako je senát, konsulové, nebo tribuni lidu. Caesar byl mnohokrát nabádán, aby přijal i titul *rex*, tedy královský titul. Jak se zmiňuje Suetonius ve svém díle *Životopisy dvanácti císařů*, konkrétně na straně 56, byl Caesar často podezřívám ze snahy uzurpovat i královskou moc, ačkoliv se ji snažil odmítat (viz slavnosti Lupercalií v předchozím odstavci). Toto tušení lidu bylo čím dál silnější, obzvláště když Liberator z ničeho nic odvolal oba konzuly, protože se mu nelíbilo jedno rozhodnutí, které konzulové společně učinili (Suetonius, 1966: 56).

Caesar zavedl také velké množství reforem, které se více či méně ujaly a stejně tak byly více či méně úspěšné. Caesar navyšuje počet senátorů z 600 na 900, čímž způsobuje pravděpodobné zmatky v jednáních a to, že se senátoři nedostanou ani k diskuzi o návrhu (Goldsworthy, 2010: 456). Navýšil také počet praetorů na konečných až šestnáct, počet quaestorů až na čtyřicet a počet aedilů na šest. Upravil i fungování soudních dvorů do původní podoby, takže z občanskoprávních a trestněprávních procesů byli vyloučeni erární tribuni. V soudních dvorech tedy zasedají jen senátoři a jezdcí. Caesar upravuje provinciální

¹⁶ Pater patriae bylo označení titulu tzv. „Otce vlasti“

¹⁷ Lupercálie se konaly dne 15. února roku 44 př. n. l.

správu tím, že stanovuje možný mandát pro konzuly a praetory po skončení jejich úřadu a nástupu na místodržitelství do provincií. Tento mandát pro místodržitelství byl u bývalých praetorů roven délce jednoho roku a u konsulů roky dva (Burian, 1970: 93).

Největší obavou Caesarovy opozice pravděpodobně tedy bylo, že si Caesar bude chtít uzurpovat ještě více moci a více titulů, než už má. Caesar se v této době připravoval na válku s Parthy a odpor vůči jeho vládě z řad římské aristokracie stoupal. Mezi nejvýznamnějšími vůdci opozice byli praetori Gaius Cassius Longinus a Marcus Iunius Brutus. Caesarův problém tedy neztělesňoval lid, nebo nějaká všeobecná nevraživost vůči jeho osobě, jak to bylo například u Sully, ale pouze „nepopularita“ mezi částí aristokracie, která pravděpodobně zavraždila Caesara ne kvůli tomu, kým byl, ale z obavy, kým by mohl být (Christ, 2008: 299).

Pokud by Caesar vyhrál válku s Parthy, což bylo velmi pravděpodobné, je možné, že by titul rex přijal. Z pramenů se dá vyčíst, že Caesar se označení „král“ vyhýbal, jak jsme si již ukázali na příkladu s Marcem Antoniem. Tento příklad však není ojedinělý. Pokud byl tedy Caesar zabit kvůli obavě, kým by se mohl stát po dalších úspěších, tak si Caesarovi vražové pravděpodobně představovali, že se vše v republice vrátí do starých kolejí. Senát a římská aristokracie tedy budou mít zase hlavní slovo a nebudou muset brát ohledy na individualitu čnicí nad celým Římem. Ani jeden z Caesarových vrahů pravděpodobně neměl v úmyslu zaujmout Caesarovo místo na římském výsluní. Hlavní představa pozdějších Caesarových vrahů byla zřejmě ta, že vyrovnejí síly ovládající Řím do původních demokratických a neautoritářských kolejí, čímž prokáží Římu a jeho obyvatelstvu velkou službu.

4.3.2 Caesarova smrt a vývoj republiky po ní

Caesar byl údajně před spiknutím varován a náznaky blížícího se neštěstí mu údajně dávaly najevo materie (např. otrok, který se měl o plánované vraždě dozvědět a čekal na Caesara doma, až se vrátí z jednání v senátu), nebo i zvláštní chování zvěře (Suetonius, 1966: 58; Appiános, 1986: 169). Podle mě však není zřejmé, zda je bral vážně. Po zisku velkého množství titulů muselo Caesarovi notně vzrůst sebevědomí. Možná si tedy ani neuvědomoval, že by se vůbec někdo odvážil na něj vztáhnout ruku. Co však jasné je, že vražda, která se udála na březnové idy – 15. března 44 př. n. l., byla pokusem o navrácení otěží nad římskou republikou do rukou senátu (Oliva, 1998: 120).

Caesar v době, kdy za pár dní měl vyrážet na tažení proti Parthům a potřeboval mít co největší podporu lidu, neměl žádnou osobní ochranku. Tu, jež mu nabízel senát, sestavenou ze

senátorů a jezdců, Caesar odmítl. Vliv osobní ochranky na mínění prostého lidu by mohl být velmi negativní, proto si pravděpodobně Liberator nepřál, aby byl viděn na veřejnosti jako tyran, ale spíše jako člověk z lidu. Dne 15. března se Caesar rozhodl, že se zúčastní zasedání senátu v síni Pompeiova divadla, ale těsně před vstupem ho spiknuvší se aristokraté obklopili a ubodali. Antonioví, kterého držel v dlouhém rozhovoru Brutus Albinus v předsálí Pompeiova divadla během atentátu, se ale uprchnout podařilo (Plútarchos, 2007: 421; Christ, 2008: 301)

Zde je další obrovský rozdíl mezi diktaturou Lucia Cornelia Sully a diktaturou Gaia Julia Caesara. Po odchodu Sully do ústraní a jeho smrti následující rok jásaly jak davy, tak šlechta. Po vraždě Caesara však zůstal Řím strnulý. Obyčejní Římané měli Caesara rádi, Caesar měl stálou podporu většiny senátorů a většiny římské aristokracie, takže Brutus a další, kteří pravděpodobně chtěli vraždou Caesara navrátit demokratické republikánské prvky do řízení státu, tvrdě narazili. Zástup příznivců již mrtvého diktátora byl enormní.

Bruta a Caesara lze chápat jako vzájemné protipóly. Brutus, zastánce republikánské ideje, který se se svými souputníky nemůže však opřít ani o podporu lidu, ani o armádu, a ani o finance, tak maximálně mohl apelovat na lid a senát z morálního a ideologického hlediska. Římská republika se během Caesarovy vlády formovala do monarchie, v níž vládne jeden člověk, což určitě není princip republiky.

Veřejnost se však rázně přiklonila na stranu Caesarových stoupenců a Brutovy snahy o legitimizaci vraždy ztroskotaly. Byl však učiněn kompromis, neboť všechna rozhodnutí, která Caesar vydal, ať zveřejněná a zavedená, nebo ne, měla stále platit a na druhou stranu byla Caesarovým vrahům udělena plná amnestie. Amnestie znamenala, že ačkoliv vrazi neměli po vraždě žádné politické úmysly, mohli dále zastávat své posty a někteří z nich měli i velmi vysoké státní magistratury (Brutus a Cassius byli stále praetory). Samotný význam potvrzení *acta Caesaris* nám dokládá, že reformy, jež Caesar provedl, byly brány vcelku pozitivně a nikdo proti nim neměl výhrady ani po Caesarově smrti. V této době měli senátoři volné pole působnosti v kritice reform, ale nic se nestalo. Pokud by reformy měly být senátory zrušeny, těžko by jim v tom mohl někdo z caesarovců, mezi kterými nejvíce vyčnívala osoba Marka Antonia, zabránit (Suetonius, 1966: 61; Plútarchos, 2007: 423).

Nemyslím si však, že by za Caesara neexistovala vůbec žádná *res publica Romanorum*, protože *res populi* bylo dostatečně odsunuto na ne druhou, ale až čtvrtou kolej. Je však pravdou, že za Gaia Julia Caesara bylo klasické uspořádání republiky, tj. podíl lidu na moci, skutečně výrazně omezena (Powell, 2001: 129).

4.3.3 Závěrečné hodnocení

Gaius Julius Caesar byl bezesporu jednou z největších osobností dějin. Jeho pád nezapříčinily reformy, nebo všeobecná nenávisť celého Říma, ale obava několika lidí z rostoucí Caesarovy moci, která by se nepochybně zvýšila po případné úspěšné válce s Parthy. Caesarovu oblíbenost mohou kromě jím vytvořených a po jeho smrti ponechaných reformem dokládat i další faktory, jako např. to, že se caesarovci po smrti od svého vojevůdce nedistancovali, ale naopak brzy jeho vraždu potrestali. Gaius Julius Caesar se pokoušel povznést Řím. Byla zde však všudypřítomná obava, že se Caesar pokusí získat titul rex, neboli král, který odmítl po nabídce Marca Antonia.

Podle mého názoru, pokud by Řím stál na stejných základech a nikdo by moc Gaia Julia Caesara nezpochyboval, mohla tato říše přetrvat déle než do roku 476 n. l. Ačkoliv se Caesar snažil prosadit některé zmatečné reformy, jako navýšení počtu senátorů na 900, což ale mohl být jeho záměr, aby legálně znemožnil každou diskuzi v senátu a tudíž žádné zpochybnění svých návrhů, byl Liberator skvělým státníkem a politikem, který měl dar udělat přesně to, co chtěl, a ještě mu k tomu běžní občané, ale i římscí státníci zatleskali.

Samotné uchopení moci Caesarem bylo dle mého názoru už jasným faktem, že republika se nikdy nevrátí do takové podoby, v jaké byla před diktaturou Sully. Je jasné, že pokud systém umožňuje jedinci kumulovat takové množství politické a vojenské síly, že je schopen ovládnout celé město, tak Sulla a Caesar budou jen jedni z mála, kteří se o takovou věc pokusili.

Diktatura Gaia Julia Caesara byla přeci jen v něčem odlišná od diktatury Sullovy, nebo i těch současných, které známe např. z KLR, nebo jiných států. Jak již bylo psáno výše, tak Caesar měl podporu napříč politickým spektrem i mezi lidem, což je velmi zvláštní. Jak si Caesar získal lid? Z historických pramenů lze dovodit, že lid viděl v Caesarovi svého ochránce a vůdce, kterého jen tak něco nezlomí. Vůdce s jasnou vizí. Caesar reformoval římský stát a při těchto změnách nezapomínal ani na lid. Reformoval občanské právo a římskou ekonomiku, čímž výrazně přispěl k zlepšení situace na ulicích města Říma. Přispíval tím k pomalému obnovování pořádku v Římě i mimo město. Samozřejmě k obnovení pořádku do té míry, která neomezovala jeho samého a výkon úřadu diktátora. Římská republika začala znovu výrazně prosperovat a bylo by zajímavé, co vše by mohl Caesar dokázat, pokud by se nestaly události z března roku 44 př. n. l. Je však poměrně možné, že v případě delšího trvání diktatury Caesara by se systém dokázal sám zhojit a po dobu života Caesara by se

pravděpodobně neuskutečnily žádné jiné občanské války. Domnívám se však, že bychom touto cestou dospěli k změně v systému na císařství daleko dříve.

4.4 Vývoj politické situace před a v průběhu druhého triumvirátu

4.4.1 Politický systém za druhého triumvirátu

Hlavním mužem po caesarovské republice se stává Marcus Antonius, který se snaží udržet všechno to, co Caesar zavedl, v provozu a beze změny. Všichni Caesarovi vrazy se mezitím uklidili z Říma do provincií, kde velká většina z nich disponovala nějakým místodržitelským úřadem. (Christ, 2008: 326-327; Oliva, 1998: 120).

V této době se do politického popředí dostal Gaius Octavius, neboli Gaius Julius Caesar Octavius, pozdější Octavianus Augustus, který byl Caesarovým příbuzným, avšak nepřímým. Rodinný vztah mezi nimi byl prastrýc – prasnovec, kterého Caesar adoptoval zhruba rok před svou smrtí. Octavianus ihned od svého vstupu na půdu města Říma začíná měnit politiku a postoj caesarovců. Je jasné, že se nehodlá smířit se smrtí svého prastrýce a jeho vrahy nechat odejít bez povšimnutí. K tomuto kroku se snaží dotlačit i Marcus Antonia, který je sveřepě odmítal hned po Caesarově vraždě.

Je nutné si uvědomit, že v této době je Octavianus pouhým devatenáctiletým mladíkem, ale o to víc je obdivuhodné, jak se za něj Caesarovi příznivci postavili a poslouchali ho. Je zřejmé, že Octavianus těžil z příbuzenského poměru ke Gaiu Juliovi Caesarovi, jelikož sympatie lidu se rychle přenesla ze zavražděného diktátora na mladíka. Nikdo jiný by si nedokázal tak rychle podmanit systém, jako to dokázal právě Octavianus (Christ, 2008: 328).

Bylo tedy pomalu jasné, že to Octavianus se stane novým a pravým vůdce caesarovců, nikoliv Marcus Antonius, čímž docházelo k napětí mezi oběma představiteli republiky. Co původně vypadalo jako střet mezi dvěma muži, přerostlo na střet mezi idejemi v rámci republiky a v souboj o veřejné mínění (Appiános, 1986: 208-209).

V roce 43 př. n. l. to vypadlo pro Caesarovy vrahy velmi dobře. Brutus a Cassius získali velké množství legií na svou stranu. V této době se znovu formují caesarovci do v pořadí druhého triumvirátu (*tresviri rei publica constituendae*), kteří si uvědomují, že porazit Caesarovy vrahy mohou pouze společně. Těmi caesarovci byli Gaius Octavianus, Marcus Antonius a Marcus Aemilius Lepidus (Christ, 2008: 332-333; Burian, 1970: 95).

Na rozdíl od triumvirátu prvního byl druhý triumvirát plně legalizován zákonem *Lex Titia* v roce 43 př. n. l. Délku trvání mandátu stanovil do 31. prosince roku 38 př. n. l., což

jsou dvě největší odlišnosti od prvního Caesarova triumvirátu. Aby byl triumvirát efektivní, došlo k rozdělení provincií římské republiky mezi triumviry – Marcus Antonius získal Předalpskou Galii a Vlasatou Galii¹⁸, Octavianus Afriku a velké italské ostrovy jako Sicílie, Sardinie a Korsika a Lepidus Karbonskou Galii a obě hispánské provincie (Christ, 2008: 333-334).

Třetím rozdílem mezi oběma triumviráty bylo sepsání proskripce. Triumvirové potřebovali na občanskou válku s Caesarovými vrahy peníze, takže bylo proskribováno údajně na 300 senátorů a 2000 jezdců. U některých bylo podezření, že se podíleli na smrti Caesara, nebo jí přinejmenším nezabránili, a u ostatních šlo čistě jen o bohatství daného jedince. Samozřejmě, že lidu byly proskripce prezentovány jako potrestání Caesarových vrahů, ale pravda byla mnohdy i jinde. V prvním triumvirátu k žádným proskripcím nedochází – Caesar dal všem svým politickým i vojenským oponentům milost, což se mu ve výsledku také vymstilo na březnové idy roku 44 př. n. l. Těmto proskripcím padlo za oběť mnoho důležitých a velmi dobře postavených lidí. Jedním z nich byl i slavný řečník Marcus Tullius Cicero, který přiváděl svými filipikami Marca Antonia do varu (Oliva, 1998: 120). Cicero by mohl být jedním z příkladů, kdy snaha potrestat Caesarovy vrahy vedla i k zabíjení nevinných lidí. Marcus Tullius Cicero byl velmi blízkým člověkem Octaviana, avšak padl za oběť proskripcím a osobnímu zájmu Marca Antonia (Appiános, 1986: 273). Smrt však brzo dohnala i Bruta a Cassia, které ve dvou bitvách u Filipp v roce 42 př. n. l. porazil Marcus Antonius (Oliva, 1998: 121).

Po porážce Caesarových vrahů se začaly vytvářet čím dál větší spory mezi Marcem Antoniem a Octavianem. Lepidus až do své smrti drží úřad nejvyššího pontifika, ale do politiky republiky již nezasahuje. Octavianovi byly naopak senátem uděleny četné pocty, jako například právo nošení vavřínového věnce, nebo nedotknutelnost tribuna lidu (Appiános, 1986: 404-405; Christ, 2008: 347). Marcus Antonius páchá sebevraždu nedlouho po bitvě u Actia v roce 31 př. n. l., čímž se Octavianus stává posledním přeživším triumvirem a potvrzuje svoji dominanci nad svými kolegy.

4.4.2 Závěrečné hodnocení

Podle mého názoru byl jedním z hlavních faktorů rozpadu druhého triumvirátu Octaviana, Marca Antonia a Lepida Antoniův vztah s Kleopatrou, díky kterému si po

¹⁸ Vlasatá Galie, neboli Galia Comata, bylo označení pro území na severu dnešní Francie u průlivy La Manche. Označení „Vlasatá“ dostalo kvůli dlouhým vlasům zdejších obyvatel

Antoniově reformě rozdělující východ Římské říše na tři provincie Egypt vydobyl zvláštní postavení oproti ostatním zemím na východě státu. Egypt si touto reformou, respektive vztahem své královny z čelním představitelem republiky, zajistil i připojení dalších území k Egyptu, jako například Kypru. Vztah s Kleopatrou také ovlivnil soužití Marca Antonia se jeho ženou Octavií, sestrou Gaia Octaviana.

Příklon ke Kleopatře byl tak enormní, že bylo pravděpodobně v Římě na Antonia nahlíženo jako na zrádce, který upřednostňoval zájmy cizí země před svou rodnou. Ačkoliv po vítězství nad Caesarovými vrahy u Filipp se Antonius hřál na výsluní, promrhal je a všechno se obrátilo proti němu, k Octavianovi. Octavianus, ač náctiletý¹⁹, když vstupoval po smrti prastrýce do politiky, si již od počátku počínal velmi statečně a rozhodně. Měl navíc schopné spojence, kteří mu dokázali pomoci, když byl v úzkých (viz Agrippovo vítězství nad Sextem Pompeiem).

4.5 Zánik republiky a vznik principátu za vlády Octaviana Augusta

Od nástupu Octaviana k moci se začíná měnit postupně celý politický systém Říma až do podoby císařství, respektive jeho první fáze – principátu. Změna, nebo přerod z republikánského uspořádání systému do uspořádání monarchistického se neděje ihned v jednom momentu, ale postupně. Octavianus se pravděpodobně pokoušel několikrát zachránit republikánské uspořádání, ačkoliv on sám byl doživotním tribunem lidu, zastával také úřad Pontifex Maximus (až po smrti Lepida) a podílel se i na cenzech, ačkoliv cenzorem nikdy nebyl (Suetonius, 1966: 78).

Politický systém republiky byl již od Sully tolikrát ohýbán, že se podle mne nedá už ani mluvit o systému. Prakticky od začátku vládnutí Lucia Cornelia Sully se systém nedostal do původních kolejí. Je také otázka, kolik dalších triumvirátů a diktátorů by republika vydržela, kdyby Octavianus nezměnil republiku v monarchii. Je možné, že by republika jako politický útvar vydržela možná ještě několik desítek, nebo stovku let, než by se začala rozpadat. V tomhle stádiu by si mohli třeba v pátém triumvirátu rozdělit říši podle mocenských sfér zájmu různí vojevůdce a mluvili bychom zde o více římských říších, než jen o jedné jediné. Je také otázka, jak by tyto říše koexistovaly vedle sebe. Respektovaly by se? Válčily by spolu? Dokázaly by se ubránit vnějším faktorům (zde míněno nájezdům barbarů)?

¹⁹ Když se Gaius Octavius dozvěděl o smrti svého prastrýce a o tom, že byl Caesarovým univerzálním dědicem, bylo mu pouze devatenáct let.

To se však nestalo a Octavianus se sám jmenuje místodržitelem mohutnějších a relativně problémovějších provincií, což se ukázalo jako jednoduché opatření, díky němuž mohl kontrolovat a regulovat události v hlavních provinciích a držet tak republiku v chodu. Zbývající provincie svěřil podle losu prokonzulům (Suetonius, 1966: 92). Různé republikánské funkce a instituce zůstávají i během principátu plně funkční. Senát, který měl však za Gaia Julia Caesara 900 členů, byl v roce 28. př. n. l. zúžen na 600 senátorů. Octavianus tedy odstranil ze senátu přívržence Marka Antonia. Hlavní pozornost se ale nyní soustředí na císaře – *princeps senatus* (prvního mezi lidmi). Senát ztrácí své výsadní postavení, díky kterému řídil, nebo se o to aspoň pokoušel, celou římskou republiku. Funkce senátu je za principátu pouze zákonodárná. Magistratury, jako jsou tribun lidu nebo konsulové například, také nezanikají, avšak jejich pravomoci jsou v průběhu principátu postupně omezovány, až vlastně pomalu ztratí svůj význam (Burian, 1994: 23).

Jak si můžeme všimnout, římský lid, římská aristokracie i politici po celou dobu trvání republiky tvrdě nesouhlasili s pokusem uzurpovat si moc a přenést veškeré pravomoci na jednoho člověka a nejinak tomu bylo i za principátu. Octavianus, který získal čestné jméno *Augustus* (v českém překladu „vznešený“), dokázal zachovat republikánské instituce a snažil se řídit, nebo aspoň dával najevo, že se řídí starou republikánskou ústavou římské republiky. Evidentně pokud Octavianus Augustus reformoval instituce, nebo celkové chování státu, dokázal to se souhlasem senátu, nebo jen s minimálním odporem magistrátů. Od začátku císařství je navíc vyvíjena snaha na princepse legitimizovat své postavení vůči lidem, což Octavianus zajišťuje argumentací o své výjimečnosti a o své snaze obnovy republiky tak, aby neznamenal další občanskou válku.

Je také nutné si připomenout, že Octavianus byl bezesporu obrovskou autoritou, která disponovala, i přes svůj relativně nízký věk, obrovskými vojenskými i politickými zkušenostmi. Přeci jen Octavianus dokázal potrestat Caesarovy vrahy, stejně tak se projevil jako největší osobnost z triumvirů. Porazil díky Agrippovi Sexta Pompeia, do té doby snad neporaženého admirála námořnictva. Donutil Lepidovu armádu, aby se ze strachu z dalších bojů mezi triumviry připojila právě k němu – k Octavianovi. Následně skoncoval se „zrádcem“ Marcem Antoniem a odbojnou Kleopatrou u Aktia. Připojil všechny staré provincie. Nebyl to však jen Octavianův vliv, politické a vojenské schopnosti, které napomohly k přeměně politického systému. Z celého pozdně republikánského systému je cítit velká únava, kdy si celá republika již potřebuje „odpočinout“ od velkých a složitých problémů a dlouhotrvajících válek. I z toho důvodu měl Octavianus plnou podporu lidu a

hlavně senátu. Toho senátu, který v průběhu několika desítek let prošel několika proskripcemi.

Octavianus se tedy dokázal opřít o vliv, o legie i o politické a vojenské zkušenosti, ale i to by mu nebylo nic platné, kdyby neměl za sebou důležité lidi. Tito lidé, myslím caesarovce, byli stále velmi aktivní v politice a bylo jich mnoho.

Posledním faktorem hrajícím do karet Octavianovi, proč se mu podařilo prosadit principát a státoprávní uspořádání nebylo vráceno zpět ke stavu z dob republiky, mohlo být jen jednoduché poučení. V dobách Octaviana Augusta žilo mnoho historiků a znalců římského práva a Octavianus se tedy mohl velmi dobře poučit z chyb Lucia Cornelia Sully, nebo i svého prastrýce Gaia Julia Caesara.

Závěrečné shrnutí

Úpadek římské republiky začal zhruba v době reforem Gaia a Tiberia Gracchových, ale až od vlády diktátora Lucia Cornelia Sully je tento pád opravdu enormní. Sulla nevědomě nastartoval trend, který se držel mezi vrchními představiteli republiky až do Octaviana Augusta, tedy trend jednoho muže, který vládne ostatním. Sulla tedy svým vzestupem a uzurpací moci mění republikánský systém na monarchistický, čehož se poté snaží dosáhnout většina jeho následovníků. Gaius Julius Caesar zvítězil nad Pompeiem a Crassem a získal ještě silnější postavení než Sulla. Octavianus Augustus o necelé dvě desítky let později poráží Lepida a Marca Antonia a definitivně legalizuje postavení jednoho muže nad ostatními.

Hlavní příčiny krize a postupného konce římské republiky je změna pohled vedení říše, kdy se čím dál více politiků a vojevůdců pokusilo shromážďovat moci pouze ve svůj prospěch. Po určité době se to stalo už takřka normálním. Jak jsem již napsal v předešlém odstavci, tak tento trend nastartoval Sulla a další se ho ochotně drželi a využívali tohoto „precedentu“. Další krize je všeobecná korupce obrovských rozměrů. Korupce existuje stejně dlouho jako lidstvo samo, ale v případě, kdy se v systému dá uplatit jakákoliv osoba, tak to značí velmi těžkou míru rozkladu takového systému. S korupcí je vázána i obrovské rozdíly mezi chudými a bohatými a také to, že v této době římská republika začínala kontrolovat už obrovskou plochu tehdy známého světa. Obrovská plocha s obrovským počtem různorodého obyvatelstva si vyžaduje značně silnou ekonomiku a státní správu. Jelikož však byla státní správa rozprostřena po rozsáhlém území, bylo těžké kontrolovat jednotlivé dodržování pravidel a závisle vše na vůli úředníka, co a jak bude dělat. Touto argumentací se dostáváme

zpět „začarovaným kruhem“ ke korupci jako k jednomu z hlavních důvodů zániků římské republiky.

K úpadku pomohly nejen triumviráty, ale také samotné občanské války mezi nimi, kdy se čelní představitelé státu nedokázali dohodnout a senát neměl sílu jim odporovat, a ani nemluvě o tom, že by senát tyto muže zkontroloval. Celé období je protkáno polarizací zájmů mezi přívrženci jednoho, druhého, či třetího triumvira. V republice se tedy střídá mnoho silných osobností s různými zájmy a s odlišnými názory na „pravidla“ v římské republice. Osobností, které respektují jinou osobnost jen do doby, než se jí to přestane hodit.

Ať se senát tvářil ve své době sebenadčasověji a stejně tak i právní uspořádání republiky, nadčasové ve skutečnosti nebyly a Augustova reorganizace státu do podoby císařství byla jenom logickým vyústěním sporů. Po několika desítkách let občanských válek a různých uzurpátorů moci byla již republika v takovém rozkladu, že jediným možným řešením bylo dát vládu do rukou jednomu autoritativnímu člověku, který by říši vedl a spravoval ji. Zároveň však tento člověk musel disponovat takovou mocí, jednak politickou, ale také vojenskou, aby se nikdo jiný v císařství neodvážil tomuto muži postavit. Z historie římského císařství víme, že pokud byl princeps nebo dominus zabit, většinou v tom měly prsty mocenské zájmy uvnitř nejvyšších kruhů, ale nikoliv otevřená revolta senátorů, nebo magistrátů.

Jediné možné vyústění pro římskou republiku byl pozvolný přechod pod oficiální vládu jednoho muže, kterou se snažili nastolit už Lucius Cornelius Sulla i Gaius Julius Caesar. Pouze legitimní samovládce mohl odolat politickým tlakům a regulovat společenské vztahy tak efektivně, že dokázal řídit vnitřní i vnější politiku v říši. Opakované snahy o založení třetího, čtvrtého a možná i dalšího triumvirátu by vedly k těžkému drobení římské republiky a v následný rozpad na několik na sobě nezávislých států. Samovládce musí být z povahy systému respektován a nezpochybňován. Musí být silný, aby dokázal řídit chod státu a zároveň nepodlehnout tlakům z řad senátorů, kteří se pokoušeli manipulovat jak s politikou, tak i s veřejným míněním. Octavianus Augustus byl takovýmto vládcem, který dokázal, že i římská říše může být efektivně vedena jedním mužem. Mužem, který je silným vojensky i politicky a zároveň resistantním vůči korupci, která tak mocně hýbala římskými úřady v dobách republiky.

Zdroje

- Abbot, Frank Frost (1901). *A History and Description of Roman Political Institutions* (Boston: Ginn).
- Appiános (1989). *Krize římské republiky* (Praha: Svoboda).
- Burian, Jan (1994). *Římské impérium: Vrchol a proměny antické civilizace* (Praha: Libertas).
- Burian, Jan (1970). *Světla a stíny antického velkoměsta* (Praha: Svoboda).
- Cabada Ladislav a kol. (2007) *Úvod do studia politické vědy* (Plzeň: Aleš Čeněk).
- Cicero, Marcus Tullius (2009). *O věcech veřejných* (Praha: Oikoymenh).
- Cicero, Marcus Tullius. *Čtyři řeči proti Catilinovi* (http://www.ctibi.webzdarma.cz/pdf/in_catilinam.pdf, 10. 8. 2013).
- Crispus, Gaius Sallustius (1988). *Catilinovo spiknutí* (Praha: Naše vojsko).
- Dostalík, Petr (2009). *Antická státověda v díle M. T. Cicerona* (Olomouc: Vydavatelství Univerzity Palackého).
- Dostalík, Petr (2007). *Směšená forma vlády v římské republikánské ústavě v Ciceronově díle* [disertační práce] (Brno: Fakulta právnická MU v Brně).
- Goldsworthy, Adrian (2010). *Caesar: život giganta* (Plzeň: Plejáda publishing s. r. o.).
- Homo, Léon (1929). *Roman political institutions* (New York: Alfred A. Knopf).
- Christ, Karl (2010). *Krize a zánik římské republiky* (Praha: Vyšehrad).
- Kincl, Jaromír (2007). *Gaius: Učebnice práva ve čtyřech knihách* (Plzeň: Aleš Čeněk).
- Král, Josef (1921). *Státní zřízení římské* (Praha: Jednota českých filologů).
- Lintott, Andrew (1999). *The Constitution of the Roman Republic* (New York: Oxford University Press).
- Mommsen, Theodor (1937). *Diktátoři* (Praha: Družstvo máje).
- Powell, J. G. F. (2001). *Cicero's republic* (London: University of London).
- Oliva, Pavel (1998). *Dějiny starověkého světa* (Praha: Scientia).
- Oliva, Pavel (2001). *Svět helénismu* (Praha: Arista).

Plútarchos (1967). *Životopisy slavných Řeků a Římanů II* (Praha: Odeon).

Schelle, Karel a kol. (1998). *Právní dějiny* (Brno: Masarykova univerzita, nakladatelství Doplněk).

Tranquillus, Gaius Suetonius (1966). *Životopisy dvanácti císařů* (Praha: SNKLU).

Zákon č. 89/2012 Sb., Nový občanský zákoník ve znění pozdějších předpisů.

Židlická, Michaela (1998). *Právní dějiny* (Brno: Masarykova univerzita, nakladatelství Doplněk).

Resumé

Roman Empire, respectively Roman Republic gave Europe foundations to every science disciplines, that we have today. The influence of the Roman Empire was enormous and thanks to smart system of institutions and government, we are able to find legacy of the Roman Republic till today. I am very interested in the age of Roman Republic since I was a child, so I decided to choose „The development of the political system of the Roman Republic“ as a topic for my bachelor thesis.

My task will be to analyze and define circumstances, which led Republic to change of its political course to emperorship. I would like to analyze Roman authors, like Appianus, Plutarchos and Crispus to achieve my goal. Also I would like to use works of Czech writers – prof. Burian, prof. Oliva, dr. Dostalík and German writer prof. Christ to have a modern way of view.

I divide my thesis into four sections. Firstly I will present what I am going to do and how. Secondly I will compare Roman Republic and modern function of today's republic. Thirdly I will present Roman institutions – such as the Senate, the Consul and so on and in the last part, which is the most important I will describe the development of Roman Republic.

The last part is divided into eras. Era of Lucius Cornelius Sulla is the first, then first triumvirate, dictatorship of Gaius Julius Caesar as next, briefly second triumvirate and in the end the era of Octavianus Augustus. I will not describe historical circumstances, just political system.

The reason why republic was transformed into emperorship is because of change of view how to lead the republic. More and more of politicians and military leaders tried to cumulate as more power as possible in their own hands. Lucius Cornelius Sulla was first and

the others followed his example. Second and third factor was corrupcy and large area of Roman Republic, which could not be controlled by inner authorities and everyone could do whatever he wanted. Corrupcy was very hard to control and to regulate. Binded with corrupcy are the differences between rich and poor people, as fourth factor. With this line of argumentation we are heading towards in „magical circle“ to the cumulation of power by politicians and military leaders, who corrupt and were corrupted.